

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta právnická

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vývoj právní úpravy branné povinnosti

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta právnická

Katedra právních dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vývoj právní úpravy branné povinnosti

Předkládá: Miroslav Duda

Studijní program: Právo a právní věda

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Antonín Lojek, Ph.D.

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Miroslav DUDA**
Osobní číslo: **R19M0492P**
Studijní program: **M0421A220004 Právo a právní věda**
Téma práce: **Vývoj právní úpravy branné povinnosti**
Zadávací katedra: **Katedra právních dějin**

Zásady pro vypracování

Úvod

1. Význam a vymezení pojmů z oblasti branné povinnosti
2. Vývoj branné povinnosti
3. Vývoj právní úpravy branné povinnosti

Závěr

Resumé

Seznam použitých zkratk

Seznam použité literatury a pramenů

Seznam příloh

Rozsah diplomové práce:

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

BÍLEK, J. et al. Vojenské dějiny Československa II. – V. díl Praha : Naše vojsko, 1986 – 1989

KŘÍŽ, Z. Armáda, společnost a politika v České republice. Brno : Vojenská akademie, 2004.

PERNICA, B. Profesionalizace ozbrojených sil: trendy, teorie a zkušenosti. Praha : Ministerstvo obrany České republiky, 2007.

SHELLE, K. a TAUCHEN, J., ed. Encyklopedie českých právních dějin. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk v koedici s Key Publishing, 2015.

Vedoucí diplomové práce: **JUDr. Antonín Lojek, Ph.D.**
Katedra právních dějin

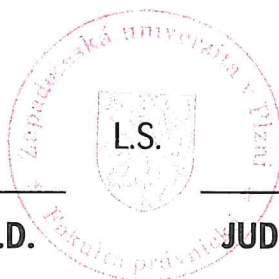
Datum zadání diplomové práce: **22. června 2022**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2023**

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

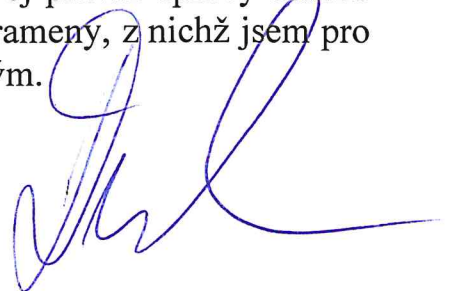

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Vývoj právní úpravy branné povinnosti“ zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem pro vědeckou práci obvyklým.

A handwritten signature in blue ink, consisting of stylized, cursive letters, likely representing the author's name.

Poděkování

Na tomto místě bych rad poděkoval JUDr. Antonínovi Lojkovi, Ph.D., vedoucímu mé diplomové práce, za jeho cenné rady a připomínky.

Obsah

Úvod.....	1
1. Právní úprava branné povinnosti v 19. století.....	3
1.1. Císařský patent z roku 1858.....	3
1.2. Branný zákon z roku 1868.....	5
1.3. Další právní předpisy.....	8
1.3.1. Zákon č. 87/1883 ř. z.	8
1.3.2. Zákon č. 90/1886 ř.z.	10
1.3.3. Nařízení č. 5/1887 ř.z.	11
1.3.4. Zákon č. 41/1889 ř.z.	15
1.3.5. Nařízení č. 45/1889 ř.z.	19
1.3.6. Zákon č. 200/1893 ř.z.	20
2. Právní úprava branné povinnosti ve 20. století.....	22
2.1. Právní úprava branné povinnosti po roce 1918.....	22
2.1.1. Branný zákon č. 193/1920 Sb. z. a n.	22
2.1.2. Vládní nařízení č. 269/1921 Sb. z. a n.	25
2.1.3. Zákon č. 370/1922 Sb. z. a n.	28
2.1.4. Zákon č. 53/1927 Sb. z. a n.	31
2.1.5. Zákon č. 66/1932 Sb. z. a n.	32
2.2. Právní úprava branné povinnosti po roce 1945.....	33
2.2.1. Branný zákon č. 92/1949 Sb.	33
2.3. Právní úprava branné povinnosti po roce 1989	34
2.3.1. Branný zákon č. 331/1992 Sb.	35
2.3.2. Branný zákon č. 218/1999 Sb.	38
2.3.3. Branný zákon č. 585/2004 Sb.	43
Závěr.....	47

Resumé

Seznam literatury a pramenů

Úvod

Branná povinnost patří k právním institutům, jenž je zakotven přímo v ústavní rovině, kdy se hovoří, že „Ozbrojené síly jsou doplňovány na základě branné povinnosti.“¹ Se samotným pojmem branné povinnosti se setkáváme v branném zákoně, kde je branná povinnost definována následovně: „Branná povinnost je povinnost státního občana České republiky (dále jen ‚občan‘) plnit úkoly ozbrojených sil České republiky (dále jen ‚ozbrojené síly‘); zahrnuje povinnost občana podrobit se odvodnímu řízení, vykonávat vojenskou činnou službu a plnit další povinnosti stanovené tímto zákonem.“² Brannou povinnost mají dle výše citovaného branného zákona všichni státní občané České republiky bez rozdílu pohlaví.

Branná povinnost v historii českých zemích prošla velmi dlouhým a bouřlivým vývojem. Jakýmsi symbolickým počátkem byl vznik první stálé armády v 17. století. Ve Vestfálské mírové smlouvě z roku 1648 bylo stanoveno, že každá z válčících zemí měla rozpustit svou armádu a ponechat si jen vojsko početně omezené k zajištění vlastní bezpečnosti.³ Roku 1649 císař Ferdinand III. na českém sněmu nařídil ponechat část žoldnéřských pluků v pohraničních pevnostech z důvodu zajištění bezpečnosti území. Tak byl položen základ pro stálou armádu, která sloužila až do zániku habsburské monarchie roku 1918.⁴

Za vlády Marie Terezie a zejména pak za vlády Josefa II. zaznamenáváme velké změny v otázkách branné povinnosti. Roku 1781 bylo vydáno Nařízení o doplňování armády, které již v podstatě představovalo předstupeň zavedení všeobecné branné povinnosti, a to proto, že tímto nařízením byla mimo jiné např. poprvé zavedena pravidelná evidence obyvatel, určen způsob samotných odvodů, tedy odvody nahradily předcházející verbování osob do armády, určeny zdravotní

---

¹ Viz čl. 4 odst. 1 a 2 úst. zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky.

² Viz § 1 odst. 1 zákona č. 585/2004 Sb., branný zákon.

³ Článek CXVII. Vestfálské mírové smlouvy z roku 1648.

⁴ BROFT, Miroslav, et al. Vojenské dějiny Československa II. díl (od roku 1526 do roku 1918). Praha: Naše vojsko, n.p., 1986, s. 151 an.

požadavky na rekruty, povinná vojenská služba pro nejchudší, a stanovené výjimky z této povinné vojenské služby např. pro šlechtice či duchovenstvo.⁵

Odvod rekrutů byl v plné režii vrchnosti a jejich úředníků, tzn., že vrchnost určovala, kdo půjde k odvodu. V místě odvodu se pak rekruti podrobovali lékařské prohlídce, a kde se rozhodovalo, zda je či není rekrut vhodný pro vojenskou službu. Ti, kteří vyhovovali, byli zařazeni mezi rekruty a čekali na rozdělení k jednotlivým plukům.⁶

V souvislosti s výše uvedeným, je třeba poukázat na to, že vojenská služba měla doživotní charakter, doživotní vojenská služba byla zrušena roku 1802, kdy byla zavedena víceletá vojenská služba, která se rozlišovala: v případě pěchoty na deset let, v případě jezdeckva na dvanáct let a u dělostřelectva a ženistů na čtrnáct let. Reforma délky vojenské služby byla dílem arcivévody Karla, který byl roku 1801 jmenován do funkce prezidenta dvorské válečné rady a téhož roku se stal také válečným a námořním ministrem.⁷

Ke sjednocení vojenské služby na čtrnáct let došlo roku 1827, roku 1845 došlo k jejímu zkrácení na osm let a další změny nastaly ve zkrácení vojenské služby na základě jednotlivých právních předpisů vydaných v následující době.

K zavedení všeobecné branné povinnosti přímo na základě právního předpisu, které podléhala většina obyvatel mužského pohlaví, zejména v případě rozsáhlého válečného konfliktu, se setkáváme až po revolučním roce 1848.

Právě představení relevantních právních předpisů týkajících se branné povinnosti, zejména jejího zakotvení v jednotlivých právních předpisech a vývoje její právní úpravy je cílem této práce. Snahou je zde tedy představit a chronologicky uspořádat jednotlivé právní předpisy s předmětnou problematikou související až do současné doby.

---

⁵ K tomu blíže tamtéž, s. 238 an. Srv. též ŠULÁK, Ladislav. Povídání o bílém kabátě aneb verbování a odvody. Malovaný kraj. Národopisný a vlastivědný časopis Slovákca. 2012, roč. 48, č. 3, s. 8.

⁶ ŠULÁK, Ladislav. Povídání o bílém kabátě aneb verbování a odvody. Malovaný kraj. Národopisný a vlastivědný časopis Slovákca. 2012, roč. 48, č. 3, s. 8.

⁷ KOL. AUTORŮ. Pod císařským praporem. Historie habsburské armády 1526-1918. Praha 2003, s. 203.

1. Právní úprava branné povinnosti v 19. století

K zavedení všeobecné branné povinnosti přímo na základě právního předpisu, které podléhala většina obyvatel mužského pohlaví, zejména v případě rozsáhlého válečného konfliktu, se setkáváme až v druhé polovině 19. století, kdy byl vydán roku 1858 císařský patent, a deset let nato přímo branný zákon.

1.1. Císařský patent z roku 1858

Císařským patentem č. 167/1858 ř.z.⁸ došlo k zavedení všeobecné branné povinnosti, která však obsahovala celou řadu výjimek. Císařský patent zároveň uvedl v platnost zákon o doplňování vojska, a to od 1. listopadu 1858. Samotný zákon o doplňování vojska se skládal z 11 hlav a 47 paragrafů.

V případě výjimek ze všeobecné branné povinnosti již v úvodních ustanoveních patentu bylo stanoveno: „Aby pak se při tom také zření mělo k okolnostem rodinným těch osob, které dle posavadních předpisů od vojska byly osvobozeny, dle tohoto zákona ale osvobozeny nejsou, dopouštíme, by takové službou vojenskou povinné osoby posavadního osvobození, také až nový zákon platnosti nabude, dále požívaly, když jse přede dnem vyhlášení zákona toho oženily, a náleží jim o vyživení manželky nebo jednoho dítěte pečovati, pod tou však výjimkou, že vůbec prokáží, že vy plnily vše to, na čem dle posavadních předpisů záleželo, aby titul osvobození ejich byl uznán.“⁹

Od zmiňovaného osvobození od povinnosti vstoupit do vojska řešil dále velmi podrobně samotný zákon o doplňování vojska ve své čtvrté hlavě. Od povinnosti být vojákem byli osvobozeni: jediný syn otce 70 letého, nebo ovdovělé matky; po smrti obou rodičů jediný vnuk děda 70 letého nebo ovdovělé baby; jediný bratr zcela osiřelých bratrů a sester.¹⁰

Avšak v těchto výše uvedených případech pouze pokud jediný syn, vnuk nebo bratr byl a) manželský a vlastní, a b) na jehož přítomnosti v rodině závisela výživa jeho rodičů, děda a báby nebo bratrů a sester, pokud této povinnosti zadost

---

⁸ Patent císařský, daný dne 29. září 1858, pro veškerou říši, jímžto se nový zákon o doplňování vojska vydává a od 1. listopadu 1858 ve skutek uvádí.

⁹ Císařský patent č. 167/1858 ř.z.

¹⁰ § 13 císařského patentu č. 167/1858 ř.z.

činil. Věku 70 let se za rovné dle zákona pokládaly za nevyhojitelné vady na duchu nebo na těle, když toho, kdo je měl, neschopným činily, aby se uživil.¹¹

Jedinému synu, vnuku nebo bratru za rovného se pokládal také ten, jehož jediný bratr nebo ostatní bratři aa) ve vojsku, i třeba jen za rezervníky, ne však za náměstky, či náhradníky sloužili, nebo bb) byli mladší 15 let, nebo cc) pro nevyhojitelné vady na těle nebo na duchu byli k výživě neschopni.¹²

Dle dalších ustanovení byli od vojenské služby osvobozeni duchovní a kandidáti církve katolické,¹³ duchovní a kandidáti řecké církve,¹⁴ duchovní správcové ostatních dle zákona uznaných křesťanských vyznání,¹⁵ rabíni a kandidáti rabinátu,¹⁶ státní úředníci, koncepční praktikanti a elévnové státních úřadů, úředníci veřejných fondů, zemských zastupitelstev a obecních úřadů, kterým byla svěřena politická správa,¹⁷ profesori a učitelé na veřejných nebo právem veřejnosti nadaných učilištích,¹⁸ studující studenti,¹⁹ majitelé zděděných nedílných selských hospodářství, když na nich řádně bydleli, sami vedli hospodářství, a když užitek gruntů toho hospodářství postačoval k samostatnému uživení rodiny z pěti osob se skládající,²⁰ a další.

Z výkonu vojenské služby bylo možné se také vykoupit.²¹ Kdo a jak se mohl od vojenské služby osvobodit, pokud složil osvobozovací taxu, se odkazovalo na jiný právní předpis.²²

---

¹¹ § 13 císařského patentu č. 167/1858 ř.z.

¹² Tamtéž.

¹³ Blíže viz § 14 císařského patentu č. 167/1858 ř.z.

¹⁴ § 15 císařského patentu č. 167/1858 ř.z.

¹⁵ § 16 císařského patentu č. 167/1858 ř.z.

¹⁶ § 17 císařského patentu č. 167/1858 ř.z.

¹⁷ § 18 císařského patentu č. 167/1858 ř.z.

¹⁸ Blíže § 19 císařského patentu č. 167/1858 ř.z.

¹⁹ Blíže § 20 císařského patentu č. 167/1858 ř.z.

²⁰ § 21 císařského patentu č. 167/1858 ř.z.

²¹ § 23 císařského patentu č. 167/1858 ř.z.

²² Na zákon č. 27/1856 ř.z., ze dne 21. února 1856.

Dle zákona o doplňování vojska byli odváděni branci od 20 do 27 let,²³ kteří pak plnili svou vojenskou služební povinnost v prezenční délce osmi let a dva roky v zálohách.²⁴

1.2. Branný zákon z roku 1868

Branný zákon č. 144 z roku 1868²⁵ představoval právní předpis o branné povinnosti, navazující na císařské nařízení z 28. prosince roku 1866, které zavedlo všeobecnou brannou povinnost. Brannému zákonu předcházela uvozovací zákon, obsahující osm článků, samotný branný zákon byl rozčleněn na 55 paragrafů.

Zákonem bylo stanoveno, že branná povinnost je všeobecná a každý státní občan k obraně způsobilý, měl povinnost jí plnit osobně.²⁶ Ozbrojená moc se dle tohoto zákona dělila na stálé vojsko, námořní válečné loďstvo, zemskou obranu a náhradní rezervu.²⁷

Zákonem byla dále stanovena délka služby následujícím způsobem: v řadovém vojsku po dobu tří let, v rezervě, neboli záložním vojsku sedm let, v zemské obraně ti, kteří měli po dokonání služby ve stálém vojsku nebo v rezervě dva roky a dvanáct let pro ty osoby,²⁸ které byly přímo zařazeny do zemské obrany.²⁹ Pokud osoby vykonaly svou službu ve válečném loďstvu, neměly pak již povinnost sloužit v zemské obraně.³⁰

Zákon také určil, k jaké obraně sloužilo stálé vojsko, válečné loďstvo, zemská obrana a zemská hotovost. Stálé vojsko a válečné loďstvo bylo určeno k obraně proti zevním nepřátelům a k zachování pořádku a bezpečnosti uvnitř země.³¹ Zemská obrana měla podporovat v období války stálé vojsko a kont obranu

---

²³ § 3 císařského patentu č. 167/1858 ř.z.

²⁴ Srv. LENDEROVÁ, Milena, et al. Z dějin české každodennosti: život v 19. století. 2. doplněné vydání. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017, s. 234.

²⁵ Zákon, daný dne 5. prosince 1868, jímžto se ustanovuje, jak se má v královstvích a zemích, v radě říšské zastoupených, plniti povinnost branná.

²⁶ § 1 zákona č. 144/1868 ř.z.

²⁷ § 2 zákona č. 144/1868 ř.z.

²⁸ Dle § 32 zákona č. 144/1868 ř.z.

²⁹ § 4 zákona č. 144/1868 ř.z.

³⁰ Tamtéž.

³¹ § 7 zákona č. 144/1868 ř.z.

uvnitř země, a během míru byla určena také k zachování vnitřního pořádku a bezpečnosti.³² Zemská hotovost měla pomáhat zemské obraně a stálému vojsku v případě odhánění nepřítele, který by se dobýval do země a bojovat proti nepříteli, pokud by se již do země dobyl.³³

Branným zákonem byla řešena i otázka počtu mužů stálého vojska a válečného loďstva v období války a délky platnosti jeho počtu,³⁴ a dále kým bylo doplňováno stálé vojsko, válečné loďstvo a zemská obrana. V případě stálého vojska a válečného loďstva se jednalo o zařazení chovanců vzdělávacích vojenských ústavů, dobrovolným vstupem, odváděním z povinnosti úřadu, pravidelným odvodem a v případě války zařazením osob náhradní rezervy, které ještě nedosáhly třiceti let.³⁵ V případě zemské obrany se jednalo o zařazení osob po dokonané službě ve vojsku a osob náhradní rezervy, které dosáhly věku třiceti let, přímým rozdělením osob brannou službou povinných a dobrovolníky, kteří již nebyli povinni sloužit v zemské obraně, avšak byli ještě ke službě způsobilí, a to tak že se přijali na dva roky eventuálně po dobu války.³⁶

Zákonem byly dány též podmínky pro vstup do stálého vojska a válečného loďstva. Mezi tyto podmínky náleželo státní občanství, duševní a tělesná způsobilost, určitá výška,³⁷ ze které byla dána výjimka pro řemeslníky, kterých bylo zapotřebí pro stálé vojsko, též pro marináře a lodní řemeslníky, a podmínka věku – od sedmnácti let do třiceti šesti let. Do stálého vojska mohli s přivolením císaře vstoupit i cizinci, kteří tedy kromě státního občanství splňovali výše uvedené podmínky a prokázali, že jim k tomu dala vláda povolení.³⁸

Zákonem byly stanoveny možnosti osvobození od branné povinnosti,³⁹ avšak nebylo již možné se ze služby vykoupit a všechny dosavadní výsady umožňující neabsolvovat výkon vojenské služby, jak tomu bylo v předcházející právní úpravě, byly zrušeny.

---

³² § 8 zákona č. 144/1868 ř.z.

³³ § 9 zákona č. 144/1868 ř.z.

³⁴ Blíže viz § 11 zákona č. 144/1868 ř.z.

³⁵ § 14 zákona č. 144/1868 ř.z.

³⁶ § 15 zákona č. 144/1868 ř.z.

³⁷ Nejméně 59 palců Vídeňských výšky.

³⁸ § 16 zákona č. 144/1868 ř.z.

³⁹ Blíže viz § 17 zákona č. 144/1868 ř.z.

Branná povinnost, jak bylo výše uvedeno, se vykonávala na základě odvodů. Kdo byl povinen se dostavit před odvodní komisi a bez dostatečné omluvy se nedostavil, byl pokládán za zběha a ten kdo mu pomáhal za spoluviníka. V případě že se pak budoucí odvedenec poté dostavil dobrovolně, musel zůstat ve službě o rok déle, v případě že tomu tak nebylo, o dva roky déle. Pokud se zjistilo, že je nezpůsobilý služby, byl potrestán peněžitou pokutou až do výše sto padesáti zlatých, a nemohl-li zaplatit, vězením až do jednoho měsíce.

Pokud odvodní komisí nebyl muž k vojenské službě navždy za neschopného uznán nebo ve třetí třídě let povinnosti dostavovací zproštěn, nemohl se, pokud z třetí třídy let nevystoupil, oženit. Ze zvlášť zřetele hodných příčin mohlo ministerstvo vojska, kdo byl povinen se dostavit, výjimkou dát povolení k ženění, nebo k tomu mohl delegovat zemské řízení, avšak takovéto povolení neznamenal osvobození od povinnosti vstoupit do stálého vojska, válečného loďstva nebo zemské obrany.⁴⁰

Osoba, která by výše uvedené porušila, tj. by se oženila, měla být potrestána finanční pokutou až do výše tisíc zlatých, a pokud by nebyla schopna tuto pokutu zaplatit, vězením až do šesti měsíců. Trest se ukládal i osobám, které se podílely na nepovoleném oženění, ve výši pět set zlatých, v případě neschopnosti tuto pokutu zaplatit, vězením až do tří měsíců.⁴¹

Osoba vykonávající již vojenskou službu mohla být osvobozena od branné povinnosti propuštěním ze zákona taxativně stanovených důvodů: a) zařazení do vojska bez zákonného důvodu, b) nastala nezpůsobilost ve službě, kterou nešlo již napravit, c) nastaly důvody uvedené v § 17 pod č. 1, 2, a 3, tj. když se jednalo o vojáka, který byl jediným synem otce k výdělku nezpůsobilého nebo ovdovělé matky, po otcově smrti byl jediným vnukem děda nezpůsobilého k výdělku nebo ovdovělé báby, nemajíc syna a pokud se jednalo o bratra osiřelých sester nebo bratrů a za d) „v čas pokoje ten, kdož, máje největší číslo v nejvyšší třídě let, byl za nástupce vřaděn (§ 33), když vstoupí některý předchůdce až do konce roku

---

⁴⁰ § 44 zákona č. 144/1868 ř.z.

⁴¹ § 45 zákona č. 144/1868 ř.z.

odvodního v stálé vojsko nebo loďstvo válečné. Služba vykonaná počítá se nástupcovi k lepšímu.“⁴²

Další ustanovení branného zákona se týkala branné povinnosti studentu jednotlivých typů středních a vysokých škol (např. mediků, farmaceutů, teologů, pedagogů, atd.), ale též státních úředníků, osob ve službě poštovní, telegrafní a železniční.

1.3. Další právní předpisy

1.3.1. Zákon č. 87/1883 ř. z.

Zákon č. 87/1883 ř.z.⁴³ stanovil potřebu nejnižšího doplňování osob potřebných k udržení vojsk zemské obrany. Organizace zemské obrany dle tohoto zákona příslušela císaři.⁴⁴ Branci a gážisté od jednotlivých zbraní, zbrojných družstev, odborů a ústavů, z vojska do zemské obrany přeložení, mohli být bráni v případě války podle potřeby k zesílení příslušných sborů, odborů a vojenských ústavů, jakmile byly povolány jejich rezervy a když veškerá zemská obrana byla povolána a mobilizována.⁴⁵

Ke vstupu do zemské obrany musely být dle tohoto zákona splněny následující podmínky: státní občanství v královstvích a zemích na radě říšské zastoupených, náležitá způsobilost duševní a tělesná, absence odsouzení trestním soudem, v jehož důsledku odsouzený nepožíval občanských práv, souhlas otce či poručníka u nezletilců.⁴⁶

V období míru mohli všichni, kteří se nacházeli v zemské obraně, s výjimkou osob, kteří konali aktivní službu u úřadů, kadrech a ústavech zemské

---

⁴² § 40 zákona č. 144/1868 ř.z.

⁴³ Zákon, daný dne 24. května 1883, o c. kr. zemské obraně v královstvích a zemích na radě říšské zastoupených hledíc k ustanovením zákona branného.

⁴⁴ § 1 zákona č. 87/1883 ř.z.

⁴⁵ § 2 zákona č. 87/1883 ř.z.

⁴⁶ § 3 zákona č. 87/1883 ř.z.

obranu, vykonávat své občanské zaměstnání, mimo dobu kdy se měli účastnit výcviku, občasném vojenském cvičení a v kontrolních schůzích.⁴⁷ Pokud do zemské obrany byli zařazeni rekruti patřící k pěchotě, měli projít osmi nedělním výcvikem, pokud patřili k jízdním střelcům nebo k pomocnému mužstvu zařazenému do jízdních kadrů, měli projít tří měsíčním výcvikem.⁴⁸ Dále pak zákon stanovoval i délku výcviku pro poddůstojníky a důstojníky.⁴⁹

Zákonem bylo určeno, kdo tvoří důstojnický sbor v zemské obraně a kým je doplňován. Dle zákona byl doplňován přechodem aktivních důstojníků ze stálého vojska, přidělením rezervních důstojníků, kteří svou službu již ve vojsku vykonali, přijetím důstojníků z výslužby, z osob, nepodrobených vojenské službě, které chtěly důstojnické hodnosti nabýti a měli k tomu úplnou způsobilost a povýšením v samotné zemské obraně, a to podle platných zásad ve stálém vojsku.⁵⁰

Dle zákona bylo dále stanoveno, že pokud by branec neuposlechl výzvy k výcviku ve zbrani nebo ke službě do lhůty určené, měl být potrestán vězením od jednoho týdne až do tří měsíců, a pokud by se tak stalo potřetí nebo v období války, mělo být proti němu postupováno podle vojenského práva.⁵¹

Veškeré záležitosti zemské obrany náležely do kompetence ministra zemské obrany, který mohl vydávat svá nařízení úřadům, sborům a ústavům zemské obrany prostřednictvím vrchního velitele zemské obrany.⁵² Vrchní velitel zemské obrany v době míru vykonával dle zákona celou řadu úkolů, jako např. vrchní řízení vojenského cvičení, péči o kázeň, dozor nad kádry a mužstvy, dohlížel na válečné zásoby či vykonával soudní vojenskou pravomoc nad osobami zemské obrany nebo disciplinární pravomoc nad důstojníky a mužstvem v aktivní službě.⁵³

V případě povolání a mobilizace veškeré zemské obrany anebo některé její části, s odkazem na branný zákon z roku 1868,⁵⁴ mohlo dojít pouze na základě

---

⁴⁷ § 5 zákona č. 87/1883 ř.z.

⁴⁸ § 6 zákona č. 87/1883 ř.z.

⁴⁹ Blíže viz § 7 zákona č. 87/1883 ř.z.

⁵⁰ § 9 zákona č. 87/1883 ř.z.

⁵¹ § 16 zákona č. 87/1883 ř.z.

⁵² § 17 zákona č. 87/1883 ř.z.

⁵³ § 18 zákona č. 87/1883 ř.z.

⁵⁴ Na § 8 zákona č. 144/1868 ř.z.

rozkazu císaře kontrrasignovaného odpovědným ministrem zemské obrany. Zemská obrana mohla být použita v období války i vně země, k tomu však bylo zapotřebí vydání zvláštního říšského zákona, s výjimkou, kdyby hrozilo prodlení, mohla být takto zemská obrana použita na základě nařízení císaře za odpovědnosti vlády, s tím že věc se dodatečně oznámí říšské radě ke schválení.⁵⁵

1.3.2. Zákon č. 90/1886 ř.z.

Zákon č. 90/1886 ř.z.,⁵⁶ byl dalším zákonem, který v některých ustanoveních navazoval na branný zákon z roku 1868. Tento zákon týkající se domobrany, ustanovil domobranu jako doplňující část branné moci a postavil jí pod záštitu práva mezinárodního.⁵⁷

Dle tohoto zákona byli k domobraně zavázáni všichni státní občané způsobilí ke zbrani, kteří nepříslušeli ani k císařskokrálovskému vojsku, k válečnému loďstvu nebo k náhradní záloze, ani k zemské obraně, a to ve věku od devatenácti let do čtyřiceti dvou let. Ti, kteří podle branného zákona z roku 1868,⁵⁸ vstoupili dříve než do domobrany do prezenční vojenské služby, byli zavázáni k domobraně ještě po dobu deseti let, která bezprostředně následovala po dokonání zákonné dvanáctileté zákonné povinnosti. Podle své branné způsobilosti, a to až do věku 60 let, byli k domobraně povinni všichni, kteří s hodností důstojnickou nebo s hodností vojenských úředníků byli dáni na odpočinek nebo do mimoslužebního stavu vojska a zemské obrany, pokud nebyli zaměstnáni v těchto jmenovaných odborech ozbrojené moci. Do domobrany měli být i povoláni osoby, náležející k četnictvu, k finanční stráži a ke zřízencům státních lesů, a to podle toho jak vyžadovaly válečné poměry a pokud toho připouštěly služební ohledy.⁵⁹

---

⁵⁵ § 19 zákona č. 87/1883 ř.z.

⁵⁶ Zákon, daný dne 6. června 1886, o domobraně pro království a země na říšské radě zastoupené kromě Tyrolska a Voralberska

⁵⁷ § 1 zákona č. 90/1886 ř.z.

⁵⁸ S odkazem na § 20 zákona č. 144/1868 ř.z.

⁵⁹ § 2 zákona č.90/1886 ř.z.

Domobranu bylo možné svolat pouze tehdy, pokud válka hrozila nebo byla započata. Svolat domobranu mohl na základě rozkazu císař, po vyslechnutí ministerské rady, prostřednictvím ministra zemské obrany, a to v takovém rozsahu jak to vyžadovala prospěšnost obrany země. Rozchod domobranu nařizoval císař.⁶⁰ Pokud by mělo být užito domobranu vně země, pak k tomu bylo zapotřebí zmocnění říšským zákonem. Pokud však by mělo dojít k prodlevě, mohl císař nařídít, aby se takto domobranu užilo, za odpovědnosti vlády, která byla povinná předložit toto říšské radě na vědomí a ke schválení.⁶¹

Ode dne svolání domobranu byli domobranci během vyjma dovolené a rozchodu domobranu podřízeni vojenským trestním a disciplinárním předpisům.⁶²

Tímto zákonem pozbývaly platnosti ustanovení branného zákona z roku 1868, které by s tímto zákonem byly v rozporu.⁶³

1.3.3. Nařízení č. 5/1887 ř.z.

Zákon č. 90/1886 ř.z. byl proveden na základě nařízení č. 5/1887 ř.z.⁶⁴ Jednalo se o velmi obsáhlé a podrobně rozpracované nařízení, sestávající ze třinácti oddílů rozčleněných do čtyřiceti čtyř paragrafů. Oddíl I. nazývaný se „Ustanovení všeobecná“ pojednával o účelu a úloze domobranu. Dle nařízení účelem domobranu bylo celkové zesílení branné moci mocnářství a úlohou byla podpora vojska a zemské obrany a také i zproštění této části ozbrojené moci od pomocných služeb technických, administrativních, zdravotních a dalších a také aby bylo nahrazováno důstojnictvo a mužstvo.⁶⁵

Domobrana měla připravovat a opatřovat bojovné domobranné útvary, domobranné muže ke zvláštním službám a výpomocnou náhradu.⁶⁶ K velení domobranu byly ustanoveny ministerstvo zemské obrany, velitelstva zemské

---

⁶⁰ § 4 zákona č. 90/1886 ř.z.

⁶¹ § 5 zákona č. 90/1886 ř.z.

⁶² § 6 zákona č. 90/1886 ř.z.

⁶³ § 11 zákona č. 90/1886 ř.z.

⁶⁴ Nařízení ministeria obrany zemské, dané dne 19. ledna 1887, jímž vyhláší se předpisy o organizaci domobranu pro království a země v říšské radě zastoupené kromě Tyrolska a Vorarlberska.

⁶⁵ § 1 nařízení č. 5/1887 ř.z.

⁶⁶ Blíže viz § 1 nařízení č. 5/1887 ř.z.

obranu, okresní domobranná velitelstva, vojeňští velitelé jmenovaní císařem a velitelé domobranných sborů. Nařízení dále pak řeší otázku podřízenosti a nadřízenosti mezi těmito orgány.⁶⁷

Oddíl II. nazvaný „O evidenci mužů domobranných (kromě důstojníků a vojenských úředníků)“ stanovil zásady, dle kterých se prováděla evidence. Vedení evidence příslušelo obecním představenstvům za součinnosti matričních správců, politickým okresním úřadům, velitelům nebo náčelníkům sborů, majících vojenský charakter nebo nosících vojenské odznaky a vojenským domobranným úřadům.⁶⁸ Kompetence výše uvedených orgánů byly pak v následujících ustanoveních tohoto nařízení velmi podrobně stanoveny.⁶⁹

Oddíl III. nazvaný „O osvobození od povinnosti domobranné a o zproštění od služby domobranné“ řešil problematiku osvobození od branné povinnosti v domobraně. Dle nařízení se osvobození udělovalo osobám, které měly tělesné nebo duševní vady, naprosto vylučující schopnost k plnění branné povinnosti v domobraně, a mělo trvalou platnost, tj. nepodléhalo přezkumu.⁷⁰

O osvobození rozhodovaly odvodní, přezkumné a superarbitrační komise. Komise se skládaly: 1. Ve stanovišti vojensko-teritoriálních, divizních, brigádních, pevnostních, místních nebo také jen doplňovacích okresních velitelství z generála (admirála), a pokud by tam žádný takový nebyl ustanoven, z velitele stanoviště, ze štábního důstojníka vojska (válečného loďstva), ze zástupce (možná-li štábního důstojníka) zemské obrany a ze štábního lékaře (pokud by takový nebyl, z vrchního posádkového lékaře; 2. V menších místech z vojenských členů – ambulanti nebo stálé – obvodní komise nebo, pokud možno, ze členů pod číslem 1 uvedených.⁷¹

Při posuzování o osvobození brance měly komise postupovat dle „Návodu k lékařské prohlídce branných povinníků“. Komise o osvobození rozhodovala

---

⁶⁷ Blíže viz § 2 nařízení č. 5/1887 ř.z.

⁶⁸ § 6 nařízení č. 5/1887 ř.z.

⁶⁹ Viz §§ 9-12 nařízení č. 5/1887 ř.z.

⁷⁰ § 14 nařízení č. 5/1887 ř.z.

⁷¹ § 14 nařízení č. 1887 ř.z.

usnesením a poté byla takováto osoba vymazána s určitým udáním příslušné vady ze seznamu brance.⁷²

Zproštění služby v domobraně mohl být muž, který zastával veřejné služby a byl nezbytně potřebný na tomto služebním místě. Jako důvod ke zproštění od služby v domobraně nebyly pokládány osobní a rodinné poměry. Avšak mohlo být k nim přihlédnuto pouze případ od případu za naléhavých okolností, které musely být odůvodněné, a podle toho jak toho služba připouštěla, k poskytnutí krátké dovolené. Podání žádosti o zproštění od služby v domobraně nepříslušela příslušníku domobrany, nýbrž pouze úřady a dopravní ústavy mohly učinit návrh na takové zproštění, pokud by se jim takové zproštění jevílo nutné pro jejich službu nebo pro jejich provozování.⁷³

Oddíl IV. nazvaný „O opatřeních, aby s dostatek bylo důstojníků v domobraně, eventuálně vojenských úředníků více potřebných“ řešil problematiku nabírání důstojníků v domobraně. Nařízením bylo stanoveno, že ve stavu vojenském důstojníci budou do domobrany nabíráni ze stavu důstojníků, kteří byli na odpočinku, důstojníky, kteří byli mimoslužební poměr, vojenskými úředníky, kteří byli již na odpočinku, osobami z civilního stavu, u důstojníků pro soudní službu auditory na odpočinku a osobami stavu civilního, u lékařů vojenskými lékaři na odpočinku a graduovanými lékaři z civilního stavu a u vojenských účetních nebo účetních důstojníků vojenskými účetními, vojenskými účetními úředníky kontrolními a zásobními úředníky na odpočinku a osobami stavu civilního, které dříve v některé hodnosti dotčené dříve sloužili.⁷⁴

Oddíl V. pod názvem „Organizace domobranných sborů; kadry. Zvláštní výkony služební pro účely válečné“ stanovil co je základem pro přípravu k organizaci domobranných sborů a oddílů. Základem byla organizace a postavení domobranných sborů a oddílů v obvodě zeměbranných velitelství, které ministerstvo zemské obrany nařizovalo jednak podle domobraneckých zápisů a jednak podle požadavků pro případ války učiněných od vojenské správy.⁷⁵

---

⁷² § 14 nařízení č. 5/1887 ř.z.

⁷³ K tomu blíže § 15 nařízení č. 5/1887 ř.z.

⁷⁴ § 16 nařízení č. 5/1887 ř.z.

⁷⁵ § 23 nařízení č. 5/1887 ř.z.

Další ustanovení tohoto oddílu se týkala organizace domobranných praporů, které dle nařízení měly charakter samostatných vojenských sborů. Dle nařízení se rozlišovaly prapory výpravové a prapory teritoriální. Výpravový prapor se členil na praporeční štáb, čtyři setniny polní a jednu setninu náhrdní, každá setnina se členila na čtyři čety; teritoriální prapor se dělil na praporeční štáb a tři až šest polních setnin, každá setnina se dělila na tři až šest čet.⁷⁶

Oddíl VI. nazvaný „O sborech, které mají vojenský ráz, vztažmo nosí vojenské odznaky“ obsahoval zásadní ustanovení o povinných sborech k domobraně,⁷⁷ dále ustanovení o měšťanských ozbrojených sborech a o ostrostřeleckých sborech,⁷⁸ a o spolcích vojenských vysloužilců (veteránů).⁷⁹

Oddíl VII., nemající žádný název obsahoval ustanovení o výjimečném doplňování vojska, válečného loďstva a zemské obrany.⁸⁰ Oddíl VIII. nazvaný „O ošacení, vystrojení a ozbrojení. O uložení zásob“ řešil otázku ošacení a vyzbrojení příslušníku domobrany a otázku ukládání zásob.⁸¹ Oddíl IX. pod názvem „O vyzvání domobrany; o svolání a dostavení se domobranných mužův“ stanovil postup vyzvání do domobrany, o svolání domobrany a dostavení se mužů domobrany a jejich kontroly.⁸²

Oddíl X. nazvaný „O přehlídce, o přísaze a o odevzdání domobranných mužů“ určoval, jak se bude konat přehlídka domobranných mužů. Přehlídka měla probíhat na základě komisionálního prohlédnutí mužů a spočívat v posouzení, zda jsou tělesně způsobilí, k té které službě, ke které jsou svoláni. Přísaha se konala po přehlídce.⁸³ Oddíl XI. pod názvem „O seřadování domobranných sborův a oddílův, o vedení stavu. O dobrovolném vstupu do domobrany“ se soustředil ve svých ustanoveních na seřazování domobranných praporů, o formování oddílů z domobranných mužů ke zvláštním službám pro válečné účely a na dobrovolný vstup do domobrany.⁸⁴

---

⁷⁶ § 24 nařízení č. 5/1887 ř.z.

⁷⁷ § 26 nařízení č. 5/1887 ř.z.

⁷⁸ § 27 nařízení č. 5/1887 ř.z.

⁷⁹ § 28 nařízení č. 5/1887 ř.z.

⁸⁰ § 29 nařízení č. 5/1887 ř.z.

⁸¹ §§ 30-33 nařízení č. 5/1887 ř.z.

⁸² §§ 33- 35 nařízení č. 5/1887 ř.z.

⁸³ §§ 36-37 nařízení č. 5/1887 ř.z.

⁸⁴ §§38-40 nařízení č. 5/1887 ř.z.

Oddíl XII., který neměl název, řešil otázku domobranné služby četnictva, finanční stráže a personálů při státních lesích.⁸⁵ Oddíl XIII. nazvaný „O dovolené. O rozchodu domobrany. O listinném dosvědčení služby domobranecké“ stanovil podmínky udělení dovolené, jak se provádí rozchod domobrany a jak se vystavují listiny o službě v domobraně.⁸⁶

1.3.4. **Zákon č. 41/1889 ř.z.**

Branný zákon č. 41 z roku 1889,⁸⁷ zrušil předcházející právní úpravu branné povinnosti, tj. zrušil branný zákon z 5. prosince 1868 a zákon z 2. října 1882, který částečně měnil branný zákon z roku 1868. Branný zákon se skládal ze 71 paragrafů. Obsahoval řadu dílčích úprav, jako např. byl jím stanoven pro obě zeměbrany zvláštní roční kontingent, či byla vytvořena samostatná náhradní záloha, kterou dosud mělo jen stálé vojsko a válečné loďstvo.⁸⁸

Všeobecnou brannou povinnost stanovil branný zákon pro brance tímto způsobem: muselo se jednat o státního občana, schopného k nošení zbraně. Brannou povinnost musel plnit osobně, nemohl za sebe postavit náhradníka.⁸⁹ Nebylo možné se z branné povinnosti vykoupit a ani branec nemohl být od branné povinnosti zcela osvobozen. Branec musel být tělesně a duševně náležitě způsobilý.⁹⁰ Branec, který nebyl způsobilý k vojenské službě, avšak byl způsobilý k jiným službám pro válečné účely, mohl být za války povolán k takovýmto službám.⁹¹ Zákonem byly od branné povinnosti zproštěny pouze ty osoby, které se pro svou tělesnou nebo duševní nezpůsobilost nehodily ke konání vojenské služby. Branci, kteří měli být odvedeni, museli být vysocí alespoň 155 centimetrů a muselo jim být nejméně 17 let.⁹² V případě výšky byly zde stanoveny výjimky pro řemeslníky potřebné pro vojsko, pokud byli jinak způsobilí, tj. kteří by se mohli upotřebit k písařským pracím, jako pomocní námořníci a lodní řemeslníci.⁹³

---

⁸⁵ § 41 nařízení č. 5/1887 ř.z.

⁸⁶ §§ 42-44 nařízení č. 5/1887 ř.z.

⁸⁷ Zákon, daný dne 11. dubna 1889, jímž zavádí se nový zákon branný.

⁸⁸ Srv. BROFT, Miroslav et al. Vojenské dějiny Československa. 2. díl, (1526-1918). Praha: Naše vojsko, 1986, s. 398.

⁸⁹ § 1 zákona 41/1889 ř.z.

⁹⁰ § 19 zákona č. 41/1889 ř.z.

⁹¹ § 10 zákona č. 41/1889 ř.z.

⁹² § 19 zákona č. 41/1889 ř.z.

⁹³ § 19 zákona č. 41/1889 ř.z.

Branec měl povinnost se dostavit k odvodu. Pokud by se branec k odvodu nedostavil, měl být k odvodu předveden zákonným způsobem. Branec, který byl odveden, nemohl proti tomuto rozhodnutí se odvolat.⁹⁴ Pokud branec k odvodu povinný, se k odvodu nedostavil včas nebo k přezkumu a své zmeškání dostatečně neomluvil, měl být potrestán peněžitou pokutou od 10 do 200 zlatých.⁹⁵

Pokud by tak činil úmyslně, bylo na něj nahlíženo jako na odvodního uprchlíka. Pokud by se nakonec k odvodu dobrovolně dostavil, prodlužovala se mu služba o jeden rok, a pokud nikoliv, pak se mu prodlužovala služba o dva roky. Zároveň v případě dobrovolného příchodu k odvodu, poté co se předtím nedostavil, mu byl udělen trest vězení od tří dnů do jednoho měsíce s peněžitou pokutou od 15 do 150 zlatých, v opačném případě byl potrestán vězením od šesti dnů do dvou měsíců a peněžitou pokutou od 30 do 300 zlatých.⁹⁶

V případě, že by se odvodní uprchlík nedostavil před odvodní, popř. přezkumnou komisi do svého 36. roku, měl být potrestán vězením od patnácti dnů do dvou měsíců a peněžitou pokutou od 50 do 300 zlatých. Zákon též stanovil potrestání spoluviníků, tresty byly pro ně odstupňovány podle toho, komu z výše uvedených napomáhali následovně peněžitou pokutou od 10 do 200 zlatých, dále vězením od tří dnů až dvou měsíců a peněžitou pokutou od 15 do 300 zlatých.⁹⁷

V případě, že by se jednalo o úmyslné vyhýbání odvodní povinnosti, či by došlo k opuštění území státu, nebo by se někdo zdržoval za odvodu mimo hranice státu, měl byt potrestán tuhým vězením od jednoho měsíce do jednoho roku a peněžitou pokutou od 100 až do 1000 zlatých. Poté pak byl odvodní uprchlík odveden okamžitě a byla mu prodloužena služební povinnost dle § 44 tohoto zákona.⁹⁸

---

⁹⁴ § 38 zákona č. 41/1889 ř.z.

⁹⁵ § 44 zákona č. 41/1889 ř.z.

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ § 45 zákona č. 41/1889 ř.z.

Pokud by nastala situace, že by více branců utíkalo před odvodem, mohl ministr zemské obrany nařízením vydat mimořádná opatření, aby tomuto zabránil, avšak měl pak povinnost toto odůvodnit před nejbližším zasedáním říšské rady.⁹⁹

Branec, s ohledem na jeho rodinné poměry, který byl odveden, mohl být v době míru zproštěn prezenční služby a zařazen do náhradní služby, pokud se jednalo o tyto případy: byl jediným synem otce, který byl neschopný k výdělků nebo ovdovělé matky, nebo po smrti otcově byl jediným vnukem děda k výdělků neschopného nebo ovdovělé báby, když neměli syna, a v poslední řadě v případě pokud byl jediným vlastním nebo nevlastním bratrem osiřelých sourozenců, jakož i jediný nevlastní bratr sourozenců otce nemajících.¹⁰⁰

O zproštění rozhodovala obvodní komise. Proti jejímu rozhodnutí bylo možné se odvolat k ministerstvu zemské obrany. Ministerstvo zemské obrany bylo oprávněno delegovat příslušný zemský úřad, aby rozhodnul. Proti rozhodnutí ministerstva zemské obrany nebo delegovaného příslušného zemského úřadu nebylo již možné podat odvolání.¹⁰¹

Dle branného zákona se ozbrojená moc dělila na vojsko, válečné loďstvo, zeměbranu a domobranu. Vojsko a zeměbrana měly jakožto doplňující část svou náhradní zálohu.¹⁰²

Služební povinnost trvala ve vojsku tři roky a sedm let v záloze, deset let v náhradní záloze, ve válečném loďstvu čtyři roky a pět let v záloze a tři roky v mořebraně, v zeměbraně dva roky pro ty, kteří vykonali služební povinnost ve vojsku nebo dvanáct let pro ty osoby, které byli přímo zařazeni do zeměbrany.¹⁰³

Před skončením služební povinnosti ve vojsku, válečném loďstvu nebo zeměbraně bylo možné vystoupit pouze v případě, pokud byl odvod nezákonný nebo nastala neodstranitelná nezpůsobilost ke službě.¹⁰⁴ Pokud někdo využil lsti

---

⁹⁹ § 46 zákona č. 41/1889 ř.z.

¹⁰⁰ § 34 zákona č. 41/1889 ř.z.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² § 2 zákona č. 41/1889 ř.z.

¹⁰³ § 8 zákona č. 41/1889 ř.z.

¹⁰⁴ § 40 zákona č. 41/1889 ř.z.

pro sebe nebo někoho jiného, k tomu, aby se vyhnul branné povinnosti, stal se pak vinen přečinem, a pokud se na to nevztahovala přísnější ustanovení trestního zákona, měl být potrestán tuhým vězením od jednoho měsíce až do jednoho roku a peněžitou pokutou od 150 až do 2000 zlatých. Po vykonání trestu měl být okamžitě odveden a měla mu být prodloužena služební povinnost dle ustanovení § 44 tohoto zákona.¹⁰⁵

Jestliže se někdo sebe zmrzačil nebo jiným způsobem uvedl do stavu, který ho zcela nebo částečně měl učinit nezpůsobilým k splnění branné povinnosti, nebo někým jiným do takového stavu se dal uvést, pak jeho jednání bylo považováno za přečin a měl být potrestán tuhým vězením od šesti měsíců do tří let a peněžitou pokutou od 300 do 2000 zlatých. Pokud by ještě byl způsobilý k některé podřízené službě ve vojsku, válečném loďstvu nebo zeměbraně, měl pak povinnost prezenčně odsloužit dva roky.¹⁰⁶

Branec, který byl před odvodem, se nesměl oženit. Byly-li zde okolnosti zvláštního zřetele hodné, mohl ministr zemské obrany nebo zemský úřad k tomu příslušný dát výjimečně povolení ke sňatku, avšak toto povolení nezakládalo jakékoliv výhody při konání branné povinnosti. Pokud by někdo nedbal tohoto zákazu a oženil se, měl být potrestán peněžitou pokutou od 30 do 300 zlatých. Dle zákona byl též stíhán spoluviník nedovoleného sňatku peněžitou pokutou výše uvedenou, navíc pokud byl ve veřejné službě, se s ním naložilo dle disciplinárních předpisů.¹⁰⁷

Podle branného zákona byl stanoven roční kontingent branců k udržení vojska a válečného loďstva na 103 tisíc jedno sto mužů, k udržení zeměbrany království a zemí na říšské radě zastoupených, vyjma Tyrolska a Voralberska, byl stanoven roční kontingent branců na deset tisíc mužů.¹⁰⁸

---

¹⁰⁵ § 47 zákona č. 41/1889 ř.z.

¹⁰⁶ § 49 zákona č. 41/1889 ř.z.

¹⁰⁷ § 50 zákona č. 41/1889 ř.z.

¹⁰⁸ § 14 zákona č. 41/1889 ř.z.

1.3.5. Nařízení č. 45/1889 ř.z.

Nařízení č. 45 z roku 1889,¹⁰⁹ bylo prováděcím předpisem výše uvedeného branného zákona č. 41/1889 ř.z. Branná povinnost je zde uvedena v části první, oddíle druhém pod názvem „O branné povinnosti a jak se dělí; o povinnosti ke službám pro účely vojenské.“

Dle ustanovení § 4 „ O povinnosti branné“ se stanovovalo, že branná povinnost v sobě zahrnuje povinnost ke službě „ve všech částech moci ozbrojené; povinnost tato je všeobecná a každý zbraně schopný občan státní musí ji vykonati osobně“. V případě výkonu branné povinnosti nemohl být nikdo zastoupen. Branná povinnost se dělila na služební povinnost a domobrannou povinnost.

Za služební povinnost se považovala povinnost sloužit ve vojsku, válečném loďstvu nebo v zeměbraně. Pravidelná služební povinnost ve vojsku byla stanovena na tři roky po sobě jdoucí a sedm let v záloze, deset let pro osoby zařazené do náhradní zálohy. Pravidelná služební povinnost ve válečném loďstvu byla stanovena na čtyři roky po sobě jdoucí a pět let v záloze. V případě zeměbrany byla stanovena na dva roky pro ty, kteří vykonali služební povinnost ve vojsku a dvanáct let pro ty, kteří byly bezprostředně zařazeni do zeměbrany.¹¹⁰

Nařízení obsahovalo též ustanovení o délce služební povinnosti dobrovolníků a to jak tuzemských tak cizinců.¹¹¹ Dále obsahovalo ustanovení o prodloužení služební povinnosti z trestu,¹¹² o branné služební povinnosti přistěhovalců,¹¹³ a o počátku a konci služebního času.¹¹⁴

Též zde byla řešena otázka úlev při konání služební povinnosti.¹¹⁵ Nárok na úlevu při konání služební povinnosti mohli uplatňovat kandidáti duchovního stavu,

---

¹⁰⁹ Nařízení ministeria obrany zemské ze dne 15. dubna 1889, jímž ve skutek uvádí se zákon ze dne 11. dubna 1889 (Z.Ř. č. 41) o zavedení nového zákona branného.

¹¹⁰ § 5 nařízení č. 45/1889 ř.z.

¹¹¹ §§ 6-7 nařízení č. 45/1889 ř.z.

¹¹² § 9 nařízení č. 45/1889 ř.z.

¹¹³ § 10 nařízení č. 45/1889 ř.z.

¹¹⁴ § 11 nařízení č. 45/1889 ř.z.

¹¹⁵ Viz oddíl IV., O úlevách při konání služební povinnosti.

vysvěcení kněží a ustanovení duchovní správcové, podučitelé a učitelé, jakož i učitelští chovanci, držitele zděděných polních hospodářství a odvedenci, jejichž rodinné poměry vyžadovaly, aby byli osvobozeni od pravidelné prezenční služby za míru.¹¹⁶ O nároku na úlevu a způsobu úlevy bylo u jednotlivých výše uvedených osob velmi podrobně rozvedeno v následujících ustanoveních tohoto nařízení.¹¹⁷

1.3.6. Zákon č. 200/1893 ř.z.

Zákon č. 200/1893 ř.z.,¹¹⁸ byl dalším zákonem navazujícím, měnícím a doplňujícím branný zákon z roku 1868 a zároveň zákonem, který zrušil ustanovení výše uváděného zákona č. 87/1883 ř.z. Zákon se skládal ze třinácti paragrafů. Dle tohoto zákona nadále zůstávala kompetence císaře v organizaci zemské obrany¹¹⁹.¹²⁰

Opět je zde řešena služební povinnost a výcvik osob zeměbrany. Dvanáctiletá služební povinnost mužstva bezprostředně zařazeného do zeměbrany trvala dva roky v aktivním a deset let v neaktivním stavu.¹²¹ Občasný výcvik zeměbrany se konal v délce až čtyř týdnů, nesměl se konat v období žní. K výcviku ve zbrani mohli být povoláni neaktivní důstojníci zeměbrany a důstojníci čekatelé dle potřeby, a všichni v neaktivním stavu zeměbranci, tak často, aby úhrnná doba všech občasných výcviků ve zbrani nepřesahovala dohromady dvacet týdnů pro ty, kteří bezprostředně byli zařazeni do zeměbrany, a čtyř týdnů pro ty, kteří po vykonané vojenské služební povinnosti ze zálohy byli přeloženi do zeměbrany.¹²²

Obdobně tento zákona jako výše uvedený zákon č. 87/1883 ř.z. určoval, kdo tvoří důstojnický sbor a kým je doplňován,¹²³ komu náleží veškeré záležitosti zeměbrany,¹²⁴ a úkoly a pravomoci vrchního velitele.¹²⁵ Pravomoci vrchního velitele zeměbrany byly tímto zákonem rozšířeny, zejména o možnost podávat

---

¹¹⁶ § 44 nařízení č. 45/1889 ř.z.

¹¹⁷ § 45 an nařízení č. 45/1889 ř.z.

¹¹⁸ Zákon, daný dne 25. prosince 1893, o c. k. zeměbraně království a zemí na říšské radě zastoupených kromě Tyrolska a Vorarlberska hledíc k ustanovením zákona branného.

¹¹⁹ V ustanoveních tohoto zákona je používáno výrazu „zeměbrana“.

¹²⁰ § 2 zákona č. 200/1893 ř.z.

¹²¹ § 1 zákona č. 200/1893 ř.z.

¹²² § 4 zákona č. 200/1893 ř.z.

¹²³ Blíže viz § 5 zákona č. 200/1893 ř.z.

¹²⁴ § 10 zákona č. 200/1893 ř.z.

¹²⁵ § 11 zákona č. 200/1893 ř.z.

dobrá zdání v osobních záležitostech důstojníků a také došlo k zařazení jeho povinnosti informovat ministra zemské obrany v případě vydávání jeho nařízení, která měla větší důležitost.

2. Právní úprava branné povinnosti ve 20. století

2.1. Právní úprava branné povinnosti po roce 1918

Po roce 1918 jako základní pilíř pro úpravu branné povinnosti a zároveň branné moci posloužilo ustanovení (pod názvem „Branná povinnost“) Ústavy Československé republiky z roku 1920,¹²⁶ podle kterého byl každý způsobilý občan povinen se podrobit vojenskému výcviku a uposlechnout výzvy k obraně státu. Ústavou dále bylo stanoveno, že podrobnosti upravuje zákon. Podrobnosti pak upravil branný zákon ze dne 19. března 1920, který přijalo Národní shromáždění jako zákon č. 193/1920 Sb. z. a n.

2.1.1. Branný zákon č. 193/1920 Sb. z. a n.

Branný zákon byl rozčleněn na deset oddílů, které se sestávaly z celkem šedesáti devíti paragrafů. První oddíl obsahoval všeobecná ustanovení,¹²⁷ druhý oddíl ustanovení o doplňování československé branné moci,¹²⁸ třetí oddíl o povinnosti služební,¹²⁹ čtvrtý oddíl obsahoval ustanovení o mimořádných opatřeních,¹³⁰ pátý oddíl o propuštění z branné moci,¹³¹ šestý oddíl o povinnosti hlášení,¹³² sedmý oddíl o všeobecných právech a povinnostech,¹³³ osmý oddíl ustanovení trestní,¹³⁴ devátý oddíl ustanovení přechodná,¹³⁵ a poslední desátý oddíl ustanovení závěrečná.¹³⁶

Branná povinnost byla zákonem definována jako všeobecná a stejná pro všechny, a musela být vykonána osobně. Vyjma státních občanů Československé

---

¹²⁶ § 127 ústavního zákona č. 121/1920 Sb.

¹²⁷ §§ 1-6 zákona č. 193/1920 Sb. z. a n.

¹²⁸ §§ 7-13 zákona č. 193/1920 Sb. z. a n.

¹²⁹ §§ 14-26 zákona č. 193/1920 Sb. z. a n.

¹³⁰ §§ 27-28 zákona č. 193/1920 Sb. z. a n.

¹³¹ §§ 29-31 zákona č. 193/1920 Sb. z. a n.

¹³² § 32 zákona č. 193/1920 Sb. z. a n.

¹³³ §§ 33-39 zákona č. 193/1920 Sb. z. a n.

¹³⁴ §§ 40-58 zákona č. 193/1920 Sb. z. a n.

¹³⁵ §§ 59-64 zákona č. 193/1920 Sb. z. a n.

¹³⁶ §§ 65-69 zákona č. 193/1920 Sb. z. a n.

republiky podléhaly branné povinnosti též osoby, trvale bydlící v Československé republice, pokud nemohli prokázat jinou státní příslušnost.¹³⁷

Branná povinnost v sobě zahrnovala povinnost odvodní a služební. Služební povinnost jednak k prezenční službě, jednak k službě v záloze. Branná povinnost byla stanovena pro občana od dvaceti do padesáti let. Vojenské osoby z povolání podléhaly branné povinnosti až do šedesáti let, a to i kdyby byly dány do výslužby.¹³⁸

Zákonem byla stanovena dále povinnost za mobilizace a za stavu války i pro osoby ve věku od 17 do 60 let, kterým nepřislušela služební povinnost, přispívat podle svých schopností a sil k obraně vlasti.¹³⁹

Dle zákona splnění branné povinnosti bylo předpokladem k zastávání státních a jiných veřejných služeb nebo volitelných občanských hodností.¹⁴⁰ Povolení ke vstupu československých státních příslušníků do vojenských služeb cizího státu mohl udělit pouze prezident Československé republiky na návrh ministra národní obrany.¹⁴¹

Odvodní povinnost počínala se 1. lednem kalendářního roku, ve kterém občan dovršil 20. rok věku, a trvala až do 31. prosince toho roku, ve kterém dovršil 22. rok věku. V případě osob, které nevyhověly ve věku k odvodu povinném své odvodní povinnosti nebo u kterých bylo trestním rozsudkem prokázáno, že jejich odvod byl zmařen některým z trestních činů v tomto zákoně uvedených, trvala odvodní povinnost až do 31. prosince toho roku, ve kterém dovršily 50. rok svého věku.¹⁴²

K odvodní povinnosti náležel závazek dostavit se před odvodní, popř. přezkoušecí komisi a podrobit se předepsanému řízení. Odvody se rozlišovaly na hlavní a dodatečné a prováděly je smíšené komise. Odvodní komisi předsedal

---

¹³⁷ § 2 zákona č. 193/1920 Sb. z. a n.

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ § 3 zákona č. 193/1920 Sb. z. a n.

¹⁴⁰ § 5 zákona č. 193/1920 Sb. z. a n.

¹⁴¹ § 6 zákona č. 193/1920 Sb. z. a n.

¹⁴² § 9 zákona č. 193/1920 Sb. z. a n.

přednosta politického úřadu první stolice, a pokud byl zaneprázdněn, pak jeho zástupce. Ostatní složení komise, jakož i způsob jednání a hrazení nákladů, které byly s odvodem spojené, upravovaly zvláštní předpisy.¹⁴³

Služební povinnost počínala dnem zařazení, a dnem zařazení se zásadně nastupovala prezenční služba.¹⁴⁴ V případě nástupu na prezenční službu byl možný odklad.¹⁴⁵ Pravidelná prezenční služba trvala dle zákona 14 měsíců,¹⁴⁶ nicméně s přechodným prodloužením na dvouletou službu, s jejímž zrušením se počítalo roku 1933, avšak k němuž ve skutečnosti nikdy nedošlo.¹⁴⁷

Ve čtvrtém oddíle zákona byla upravena dále mimořádná branná povinnost, která se rozlišovala mimořádné povolání zálohy v míru a na mimořádná opatření za mobilizace a ve válce. Pokud to vyžadovaly zvláštní poměry, mohl prezident republiky po slyšení vlády v míru nařídít povolání tří nejmladších ročníků první zálohy k výjimečné činné službě na dobu nezbytné potřeby.¹⁴⁸

Za mobilizace a ve válce mohla být za účelem zvýšení, nebo doplnění početného stavu československé branné moci učiněna prezidentem republiky po předchozím slyšení vlády tato mimořádná opatření: předčasné zařazení všech osob v tom roce odvedených; přidržení k válečné službě příslušníků četnictva, pohraničních stráží, pohraniční finanční strážě a finanční důchodkové kontroly, pokud to vojenské důvody vyžadovaly, jakož i členů spolků pěstujících vojenský výcvik ve věku od 17 do 60 let, pokud již nebyli jinak povoláni k vykonání válečné služby podle svého branného poměru; předčasný odvod osob, které v tom roce dosáhnou 18. a 19. roku věku svého; opětovný odvod příslušníků všech ročníků, podléhajících pravidelné branné povinnosti, kteří nebyli při řádných odvodech uznáni způsobilými, nebo byli propuštěni z branné moci pro nezpůsobilost k vojenské službě.¹⁴⁹

---

¹⁴³ § 10 zákona č. 193/1920 Sb. z. a n.

¹⁴⁴ Blíže §§ 14-15 zákona č. 193/1920 Sb. z. a n.

¹⁴⁵ Blíže § 16 zákona č. 193/1920 Sb. z. a n.

¹⁴⁶ § 17 zákona č. 193/1920 Sb. z. a n.

¹⁴⁷ BÍLEK, Jiří, et al. Vojenské dějiny Československa III. díl (od roku 1918 do roku 1938). Praha: Naše vojsko, n.p., 1987, s. 181.

¹⁴⁸ § 27 zákona č. 193/1920 Sb. z. a n.

¹⁴⁹ § 28 zákona č. 193/1920 Sb. z. a n.

K posledním dvěma mimořádným opatření výše uvedených bylo zapotřebí předchozího schválení Národního shromáždění.¹⁵⁰

Za porušení tohoto zákona byly zákonem stanoveny tresty. Např. pokud odvodem povinný se nedostavil ve lhůtě určené k odvodu nebo přezkoušení či své zmeškání dostatečně neomluvil, popř. i ten kdo ho k tomu naváděl, byl potrestán pro přestupek peněžní pokutou od 50 Kč do 3000 Kč.¹⁵¹ Pokud tak jednal odvodem povinný úmyslně, byly stanoveny ještě přísnější tresty.¹⁵² Dále se udělovaly tresty v případě sňatků bez povolení příslušných úřadů.¹⁵³

Jako přečin se trestalo vězením uprchnutí před odvodem a před vojenskou službou, obcházení branné povinnosti, úmyslné poškození vlastního nebo cizího zdraví, neuposlechnutí povolávacího rozkazu k nastoupení cvičení ve zbrani nebo prezenční služby nebo výjimečné činné služby nebo činné služby za mobilizace.¹⁵⁴

Ustanovení § 67 stanovilo, že ustanovení dřívějších zákonů a nařízení, pokud tomuto zákonu odporují, se zrušují.

2.1.2. Vládní nařízení č. 269/1921 Sb. z. a n.

Vládní nařízení¹⁵⁵ představovalo právní předpis, na základě kterého se prováděl branný zákon č. 193/1920 Sb. z. a n. Vládní nařízení bylo velice obsáhlé, dohromady čítalo 169 paragrafů. Mimo jiné zde byla velmi podrobně upravena odvodní a služební povinnost, jakožto povinnosti, které obsahovala branná povinnost.

Odvodní povinnost

Odvodní povinnost spočívala v povinnosti dostavit se před odvodní, popř. přezkoušecí komisi a podrobit se předepsanému řízení. Odvodní povinnost počínala se 1. lednem kalendářního roku, ve kterém občan dokončil 20. rok věku, a končila

---

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ § 42 zákona č. 193/1920 Sb. z. a n.

¹⁵² Blíže § 43 zákona č. 193/1920 Sb. z. a n.

¹⁵³ Blíže § 41 zákona č. 193/1920 Sb. z. a n.

¹⁵⁴ Blíže §§ 44-50 zákona č. 193/1920 Sb. z. a n.

¹⁵⁵ Nařízení vlády republiky Československé ze dne 28. července 1921, jímž se provádí branný zákon republiky Československé ze dne 19. března 1920, č. 193 Sb. z. a n. (Branné předpisy).

31. prosincem roku, ve kterém dovršil 22. rok věku. U osob, které nevyhověly ve věku k odvodu povinném své odvodní povinnosti, nebo bylo u nich trestním rozsudkem prokázáno, že jejich odvod byl zmařen některým z trestných činů uvedených v branném zákoně, trvala odvodní povinnost až do 31. prosince toho roku, v němž dovršili padesáti let.¹⁵⁶

Občané propuštění z branné moci dříve, nežli splnili služební povinnost, podléhali znovu odvodní povinnosti, pokud příslušeli k některé odvodní třídě, která při hlavním odvodu, jenž, následovala po jejich propuštění, byla ještě k odvodu povolána. Pokud však nastalo uvedené propuštění 15. března nebo později, nebyli dotčení občané v tomto roce již odvodem povinni, ač by hlavní odvody v tomto roce započaly kdykoliv.¹⁵⁷

Odvodní povinnosti nepodléhali odvodem povinní, jejichž zřejmá neschopnost byla nepochybně prokázána, dále ti, o nichž v některé odvodní třídě odvodní komise nebo přezkoušecí komise učinila rozhodnutí „Neodveden“ a občané ve výše uvedeném odstavci uvedení, jejichž propuštění z branné moci pro neschopnost k vojenské službě bylo nařízeno bez předchozí superarbitrace.¹⁵⁸

Vládním nařízením byla řešena i odvodní povinnost cizinců. Cizinec, který nabyt československého státního občanství před koncem roku, v němž dovršil 22. rok věku, podléhal odvodní povinnosti ve své odvodní třídě. Nabyt-li československého státního občanství sice později, avšak ještě před 31. prosincem toho roku, v němž měl dovršit čtyřiceti let, měl být podroben pouze jednomu odvodu. Odvod měl být proveden neprodleně po nabytí československého státního občanství. Cizinec, který nabyt československého státního občanství teprve po 31. prosinci toho roku, v němž dovršil čtyřiceti let, odvodní povinnosti nepodléhal, avšak za mobilizace a za války se vztahovala na něho ustanovení § 3 branného zákona z roku 1920.¹⁵⁹

Služební povinnost

---

¹⁵⁶ §7 vládního nařízení č. 269/1921 Sb. z. a n.

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ Tamtéž.

¹⁵⁹ §7 vládního nařízení č. 269/1921 Sb. z. a n.

V nařízení byla zakotvena jednak všeobecná ustanovení o služební povinnosti,¹⁶⁰ a též, lze říci, speciální ustanovení o služební povinnosti.¹⁶¹ Služební povinnost byla definována jako povinnost k vojenské službě v branné moci podle branného zákona a počínala se dnem zařazení. Služební povinnost trvala bez rozdílu, jestli došlo k zařazení na základě pravidelného odvodu nebo dobrovolného vstupu v prezenční službě 14 měsíců.

Nařízení dále obsahovalo ustanovení o služební povinnosti četnictva, kde se konstatovalo, že příslušníci branné moci, kteří sloužili v četnictvu, byli po dobu činné služby četnické zproštěni od vojenské služby.¹⁶² Služební čas strávený v četnictvu se jim započítával do služební povinnosti ve vojsku.

Příslušníci četnictva, kteří byli z četnictva propuštěni podle platných superarbitračních předpisů pro neschopnost k četnické službě, nepodléhali branné povinnosti, pokud nebyli přeloženi do výslužby.¹⁶³ Avšak vztahovaly se na ně ustanovení branného zákona.¹⁶⁴

Pokud byli příslušníci četnictva propuštěni z jiných důvodů z četnictva, podléhali branné povinnosti až do 31. prosince roku, v němž dosáhli věku padesáti let. Tyto osoby se pak zařazovaly podle svého stáří do první nebo druhé zálohy.¹⁶⁵

Další ustanovení vládního nařízení řeší problematiku služební povinnosti cizinců, kteří nabyli československé státní příslušnosti a také trvale usedlých osob neznámé státní příslušnosti.¹⁶⁶ Služební povinnost byla dle ustanovení vládního nařízení rozlišována podle věku cizince.

V případě cizinců, kteří nabyli československého státního občanství před koncem roku, v němž měli dovršit 22. rok svého věku a byli při odvodu uznáni

---

¹⁶⁰ § 72 vládního nařízení č. 269/1921 Sb. z. a n.

¹⁶¹ §§ 73-74 vládního nařízení č. 269/1921 Sb. z. a n.

¹⁶² S výhradou §§ 5 a 6 zákona ze dne 14. dubna 1920, č. 299 Sb. z. a n. (Věst. ministerstva národní obrany, věc. III, č. 27, čl. 280 z roku 1920).

¹⁶³ § 73 vládního nařízení č. 269/1921 Sb. z. a n.

¹⁶⁴ §§ 3 a 28 d) zákona č. 193/1920 Sb. z. a n.

¹⁶⁵ § 73 vládního nařízení č. 269/1921 Sb. z. a n.

¹⁶⁶ § 74 vládního nařízení č. 269/1921 Sb. z. a n.

způsobilými k vojenské službě, podléhali stejné služební povinnosti jako ostatní českoslovenští státní příslušníci.

Pokud cizinci nabyli československé státní příslušnosti až po roce, ve kterém dovršili 22. rok věku a byli uznáni způsobilými k vojenské službě, byli zařazeni do zálohy a podléhali služební povinnosti do 31. prosince roku, ve kterém dovršili padesát let. V záloze se pak měli podrobit dvanáctinedělnímu vojenskému výcviku.

Cizinci, kteří nabyli československé státní příslušnosti teprve po 31. prosinci roku, ve kterém dovršili 40. rok věku, nepodléhali v míru ani odvodní ani služební povinnosti. Za mobilizace a válečného stavu se pak na ně ale vztahovalo ustanovení branného zákona z roku 1920.¹⁶⁷

V případě osob trvale bydlících v Československé republice, které nemohly prokázat jinou státní příslušnost, podléhaly služební povinnosti podle svého věku stejně jako českoslovenští státní příslušníci.

2.1.3. Zákon č. 370/1922 Sb. z. a n.¹⁶⁸

Tímto zákonem byly zejména stanoveny úlevy v plnění branné povinnosti.¹⁶⁹ Tyto úlevy se vztahovaly na živitele rodin, majitele malých a středních zemědělských usedlostí, maximálně ale pouze pro čtyři tisíce osob ročně.¹⁷⁰

V případě úlev u živitelů rodin, zákon definoval, koho lze za živitele rodiny považovat, aby mohl dost úlevu (popř. výhodu) v plnění branné povinnosti.¹⁷¹ Za živitele rodiny bylo možné považovat: jediného syna otce k výdělku neschopného nebo ovdovělé matky; zemřel-li otec, jediného vnuka děda k výdělku neschopného nebo ovdovělé báby, pokud neměli žádného syna k výdělku schopného; jediného vlastního nebo nevlastního bratra zcela osiřelých sourozenců, jakož i jediného

---

¹⁶⁷ § 3 zákona 193/1920 Sb. z. a n.

¹⁶⁸ Zákon ze dne 7. prosince 1922, jímž se stanoví výhody v plnění branné povinnosti.

¹⁶⁹ Srv. ŘEPA, Tomáš. Vojenská prezenční služba. In: SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír (eds.) Encyklopedie českých právních dějin, XX. svazek Vá-volba. Plzeň: Aleš Čeněk, 2020, s. 677 an.

¹⁷⁰ § 1 zákona č. 370/1922 Sb. z. a n.

¹⁷¹ § 2 zákona č. 370/1922 Sb. z. a n.

nevlastního bratra sourozenců nemajících otce a jediného nemanželského syna neprovdané matky, nebo pokud zemřela, nemanželského vnuka (ze strany mateřské) děda k výdělku neschopného nebo ovdovělé báby, pokud neměli jiného vnuka nebo syna k výdělku schopného.¹⁷²

Zákonem bylo dále stanoveno, že z důvodů hospodářských bylo možné poskytnout výhody v plnění branné povinnosti dle tohoto zákona majitelům zděděných zemědělských usedlostí menšího a středního rozsahu (selských usedlostí) jakož i majitelům malých živností a obchodů.¹⁷³

Za zemědělské usedlosti menšího a středního rozsahu se podle tohoto zákona považovaly takové samostatné zemědělské podniky, jejichž majitel musel obstarávat své hospodářství sám. Další podmínkou, zákonem stanovenou, bylo to, že provozování takového zemědělského podniku muselo tvořit výhradné nebo alespoň hlavní povolání majitele a zároveň výhradní nebo alespoň hlavní pramen obživy pro něho a jeho rodinu. Výhody v plnění branné povinnosti se mohlo dostat pouze takovému majiteli zemědělské usedlosti, který k ní nabyt vlastnictví dědictvím a na usedlosti skutečně též sám hospodařil.¹⁷⁴

Za malé živnosti a obchody se dle tohoto zákona považovaly takové živnostenské a obchodní podniky, jejichž výnos nedovoloval vydržování náhradní pracovní síly, takže majitel musel obstarávat podnik sám, popř. nejvýše s jedním zaměstnancem, přitom všeobecná výdělková daň z podniku tohoto předepsaná nesměla převyšovat částku 80 Kč ročně.¹⁷⁵

Další výhody v plnění branné povinnosti byly zákonem stanoveny z důvodů sociálních.¹⁷⁶ Tak mohly být poskytnuty výhody v plnění branné povinnosti též průmyslovým a zemědělským dělníkům, na jejichž výdělkové činnosti závisela sice výživa příslušníků rodiny uvedených v § 2 tohoto zákona, avšak nevyhovovali všem podmínkám, aby jim mohla být poskytnuta výhoda v plnění branné povinnosti jakožto živitelům rodiny dle tohoto zákona.

---

¹⁷² Tamtéž.

¹⁷³ § 3 zákona č. 370/1922 Sb. z. a n.

¹⁷⁴ Tamtéž.

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ § 4 zákona č. 370/1922 Sb. z. a n.

Výhody v plnění branné povinnosti z důvodů sociálních bylo možno poskytnout i posluchačům vysokých škol. Žadatelé museli prokázat úředními doklady, že se studiu na vysoké škole skutečně věnovali, nebo že studia s úspěchem vykonali a že nežili z důchodu svého majetku.¹⁷⁷

Dle ustanovení tohoto zákona branci, kterým byla poskytnuta výhoda v plnění branné povinnosti dle tohoto zákona, byli povinni mimo cvičení stanovených branným zákonem vykonat ještě jedno mimořádné cvičení ve zbrani v trvání čtyř neděl dle zvláštních ustanovení ministerstva národní obrany. Pokud by však bylo učiněno mimořádné opatření,¹⁷⁸ byli branci, kterým byla přiznána výhoda v plnění branné povinnosti, povinni nastoupit do činné služby.¹⁷⁹

Pokud pominuly poměry, pro které byla výhoda dle tohoto zákona poskytnuta, nebo nebyl závčas předložen průkaz o dalším trvání těchto poměrů, a nebyly tu jiné okolnosti, zakládající nárok na výhodu v plnění branné povinnosti dle tohoto zákona, poskytnuta výhoda byla odňata a dotčení branci měli být povoláni k pokračování prezenční služby na dobu, které bylo ještě zapotřebí k dovršení zákonné povinnosti k prezenční službě, přičemž se jim do prezenční služby započítávala doba strávená na trvalé dovolené.¹⁸⁰

Zákonem bylo také stanoveno, že pokud by to vyžadovaly mimořádné poměry, mohla vláda poskytnuté výhody dle tohoto zákona zrušit.¹⁸¹

Zákon č. 53 z roku 1927, který pak novelizoval branný zákon z roku 1920, zavedl místo těchto výše uváděných úlev a výhod institut náhradní zálohy a zároveň tímto zákonem byl výše uváděný zákon č. 370/1922 Sb. z. a n. zrušen.

---

¹⁷⁷ Tamtéž.

¹⁷⁸ Dle § 27 zákona č. 193/1920 Sb. z. a n.

¹⁷⁹ § 9 zákona č. 370/1922 Sb. z. a n.

¹⁸⁰ Tamtéž.

¹⁸¹ § 13 zákona č. 370/1922 Sb. z. a n.

2.1.4. Zákon č. 53/1927 Sb. z. a n.¹⁸²

Tímto zákonem došlo k novelizaci branného zákona z roku 1920. Tímto zákonem byl mimo jiné zaveden institut náhradní zálohy, kdy muži odvedeni nad stanovenou hranici branců v jednom roce, která byla stanovena na 70 tisíc mužů,¹⁸³ byli zařazováni do náhradní zálohy.

BranCI v náhradní záloze byli povinni podrobit se vojenskému výcviku a vykonat cvičení ve zbrani. Vojenský výcvik tímto zákonem byl stanoven na pět měsíců.¹⁸⁴ Nadto byli branCI ještě povinni vykonat mimo cvičení ve zbrani ještě jedno mimořádné čtyřnedělní cvičení ve zbrani dle ustanovení branných předpisů.

Do náhradní zálohy se na základě podané žádosti zařazovali branCI, kteří byli živiteli rodiny, branCI, kteří byli majetníci zděděné zemědělské usedlosti menšího a středního rozsahu a branCI, kteří z jiných důvodů rodinných, hospodářských, sociálních apod. zasluhovali zvláštního zřetele.¹⁸⁵

Žádost o zařazení do náhradní zálohy musel branec podat u odvodní komise, jakmile mu bylo oznámeno, že je odveden nebo alespoň ústně u ní prohlásit a nejpozději poté do patnácti dnů podat u okresního úřadu, v jehož odvodu byl odveden. Pokud nastaly okolnosti, které odůvodňovaly zařazení brance do náhradní zálohy teprve po odvodu, bylo možné podat žádost po odvodu, až do dne zařazení, nejdéle do 15 dní poté, co zmíněná okolnost nastala. Žádost se v tomto případě podávala u politického úřadu první stolice místa trvalého bydliště.¹⁸⁶

Zákon č. 53/1927 Sb. z. a n. byl proveden na základě nařízení č. 141/1927 Sb. z. a n.

---

¹⁸² Zákon ze dne 8. dubna 1927 o ročním kontingentu branců, o náhradní záloze a o některých změnách branného zákona.

¹⁸³ Dle § 1, odst. 1 zákona č. 53/1927 Sb. z. a n. ministr národní obrany mohl se souhlasem vlády tento počet navýšit ještě o dalších pět tisíc branců.

¹⁸⁴ § 3 zákona č. 53/1927 Sb. z. a n.

¹⁸⁵ § 4 č. 53/1927 Sb. z. a n.

¹⁸⁶ Tamtéž.

2.1.5. Zákon č. 66/1932 Sb. z. a n.¹⁸⁷

Představoval poslední předválečnou novelizaci branného zákona z roku 1920 a zákona z roku 1927. Touto novelou v případě branného zákona z roku 1920 došlo ke změně ustanovení o přezkoušení.

Ustanovení nově znělo následovně: „Tato komise přezkouší i ty osoby, které byly v odvodním řízení uznány za neschopné, zjistí-li se, že neodvedení bylo přivoděno některým soudně trestným činem nebo že nebylo v odvodním řízení šetřeno platných předpisů anebo že rozhodnutí o neodvedení je z jiných důvodů nesprávné. Takové přezkoušení lze provést, bylo-li trestním rozsudkem prokázáno, že nedovedení bylo přivoděno soudně trestným činem, až do 31. prosince roku, v němž dotčená neodvedená osoba dosáhne 50. roku věku; v ostatních případech lze takové přezkoušení provést jen do tří let poté, co bylo provedeno odvodní řízení, jež skončilo neodvedením.“

Tato změna se dotkla §1, odst. 2 branného zákona č. 193/1920 Sb. z. a n.

V případě branného zákona z roku 1920 a zákona z roku 1927 ke změně ustanovení o neuposlechnutí povolávacího rozkazu k nastoupení cvičení ve zbraní, kdy po novu znělo následovně: „Pro přečin bude potrestán vězením do tří měsíců nebo trestem na penězích do 2000 Kč, kdo neuposlechne povolávacího rozkazu k nastoupení dvanáctinedělního vojenského výcviku, cvičení ve zbraní (cvičení služebního) nebo zvláštního cvičení příslušníků zálohy a náhradní zálohy do 24 hodin po uplynutí stanovené lhůt. Kratší zmeškání podléhá potrestání vojenskými úřady disciplinárními.“¹⁸⁸

Tato změna se tak dotkla ustanovení § 47 branného zákona č. 193/1920 Sb. z. a n. ve znění § 10, XXIII, zákona č. 53/1927 Sb. z. a n.

---

¹⁸⁷ Zákon ze dne 11. května 1932 o délce presenční služby a o některých změnách branného zákona a zákona ze dne 8. dubna 1927, č. 53/1927 Sb. z. a n.

¹⁸⁸ § 6 zákona č. 66/1932 Sb. z. a n.

2.2. Právní úprava branné povinnosti po roce 1945

Po ukončení druhé světové války bylo přijato několik zákonů, které měnily branný zákon z roku 1920 ve znění předpisů jej měnících a doplňujících, jako např. zákon, který upravoval vojenskou službu žen,¹⁸⁹ a další jiné právní předpisy reagující na poválečný stav a potřeby povolaných branců. K nejvýznamnější zákonům týkající se branné povinnosti patřil branný zákon z roku 1949.

2.2.1. Branný zákon č. 92/1949 Sb.

Branný zákon z roku 1949 se skládal z pěti částí rozdělených do 85 paragrafů. V první části stanovil, co je úkolem branné moci, její složení a organizaci.¹⁹⁰ Úkolem branné moci bylo odvrátit ozbrojenou silou napadení nebo ohrožení Československé republiky vnějším nepřítelem, bojovat za samostatnost, celistvost a jednotu státu, chránit ústavu, republikánskou státní formu a lidově demokratické zřízení proti vnějším nepřítelům, plnit vojenské úkoly, které vyplývaly ze spojeneckých závazků Československé republiky a spolupůsobit při udržování veřejného klidu, pořádku a bezpečnosti uvnitř státu. Brannou moc dle zákona tvořilo vojsko a dle rozhodnutí vlády též veřejné ozbrojené a veřejné ochranné sbory nebo jejich části.

V druhé části, v prvním oddílu byla zakotvena všeobecná ustanovení o branné povinnosti. Branná povinnost záležela dle zákona v povinnosti odvodní,¹⁹¹ služební,¹⁹² k zvláštní službě¹⁹³ a k úkonům pro potřeby branné moci^{194, 195}.

Dle zákona branné povinnosti podléhali občané Československé republiky s výjimkou těch osob, které na území Československé republiky požívaly práva exterritoriality. Branná povinnost se vztahovala na osoby ve věku od 17 let do 60 let. Starší osoby měly brannou povinnost pouze tehdy, pokud konaly činnou službu

---

¹⁸⁹ Zákon č. 14/1946 Sb. a zákon č. 19/1947 Sb.

¹⁹⁰ §§ 1-3 zákona č. 92/1949 Sb.

¹⁹¹ S odkazem na § 10 zákona č. 92/1949 Sb.

¹⁹² S odkazem na § 20 zákona č. 92/1949 Sb.

¹⁹³ S odkazem na § 41 zákona č. 92/1949 Sb.

¹⁹⁴ S odkazem na § 45 zákona č. 92/1949 Sb.

¹⁹⁵ § 4 zákona č. 92/1949 Sb.

v době mimořádných opatření nebo pokud jim byla na jejich žádost doba trvání branné povinnosti prodloužena.¹⁹⁶

Branným zákonem byla řešena i otázka dobrovolného převzetí a rozšíření branné povinnosti. V případě osob, které nepodléhaly branné povinnosti, ve věku od 17. let, za branné pohotovosti státu bez ohledu na věk, se svolením potřebným dle tohoto zákona, mohly dobrovolně převzít brannou povinnost, pokud u nich byly splněny podmínky, které stanovoval tento zákon a předpisy vydané k provedení tohoto zákona. U osob, které podléhaly branné povinnosti, mohla být na jejich žádost prodloužena doba trvání branné povinnosti, která by jinak zanikla.¹⁹⁷

Novela branného zákona z roku 1958,¹⁹⁸ prohlásila, že se Československo stalo článkem světové socialistické soustavy a účastníkem vojenskopolitické koalice založené Varšavskou smlouvou v roce 1955. Na základě dalších právních předpisů byl sled zákonodárných prací s cílem uvést právní základ výstavby ozbrojených sil do souladu s brannou a právní politikou Komunistické strany Československa. V sedmdesátých letech 20. století došlo ke změně a doplnění branného zákona z roku 1949,¹⁹⁹ které spočívaly zejména ve stanovení tří kategorií vojáků v záloze podle věku a doby činné služby, v novém definování pojmu mužstvo a ve zmocnění Předsednictva Federálního shromáždění, aby přijalo nové znění branného zákona. Branný zákon již však do listopadu 1989 nebyl připraven.

2.3. Právní úprava branné povinnosti po roce 1989

Po roce 1989 ještě než byl přijat nový branný zákon č. 331/1992 Sb. došlo ke změně branného zákona z předcházející doby na základě celé řady jednotlivých novel. Jedna z nich, týkající se branné povinnosti, byla novela č. 164/1992 Sb., která stanovila osobní rozsah branné povinnosti ústavním činitelům, generálnímu inspektorovi ozbrojených sil a všem občanům a s tím spojené povinnosti a formální náležitosti a zároveň určila úkoly odvodních komisí.

---

¹⁹⁶ § 5 zákona č. 92/1949 Sb.

¹⁹⁷ § 6 zákona č. 92/1949 Sb.

¹⁹⁸ Zákon č. 19/1958 Sb.

¹⁹⁹ Ve smyslu zákona č. 64/1978 Sb.

2.3.1. Branný zákon č. 331/1992 Sb.

Branným zákonem z roku 1992 vyjma branné povinnosti bylo stanoveno posláni a úkoly ozbrojených sil České a Slovenské federativní republiky. Jejich úkolem bylo odvrátit ozbrojenou silou napadení nebo ohrožení České a Slovenské federativní republiky vnějším nepřítelem a bojovat za samostatnost, celistvost a jednotu státu a ústavní zřízení proti vnějším nepřátelům a plnit vojenské úkoly, které vyplývaly ze spojeneckých závazků České a Slovenské federativní republiky a spolupůsobit při udržování bezpečnosti uvnitř státu v případě přímého násilného útoku proti ústavnímu zřízení České a Slovenské federativní republiky.²⁰⁰

Ozbrojené síly tvořilo vojsko. Vojsko bylo definováno jako souhrn vojáků. Vojáky se rozuměly osoby, které byly odvedeny a měly služební povinnost. Dále ozbrojené síly tvořily veřejné ozbrojené sbory, části těchto sborů nebo jejich příslušníci.²⁰¹

Branná povinnost se vztahovala na občany ve věku od 17 do 60 let a byla tvořena povinnostmi odvodní, služební, k zvláštní službě a k osobním úkonům pro potřeby ozbrojených sil. Taktéž ženy podléhaly odvodní a služební povinnosti, avšak jen v případě branné pohotovosti státu, pokud ji nepřevzaly dobrovolně.²⁰² Dle zákona měla vláda nařízením stanovit, jaké úlevy v plnění branné povinnosti přísluší občanům České a Slovenské federativní republiky, dlouhodobě pobývajících v zahraničí.²⁰³

Zákonem byl podrobně vymezen obsah a rozsah branné povinnosti a mimořádných opatření v době branné pohotovosti státu, vznik branné povinnosti a druhy branné povinnosti. Branné povinnosti podléhali občané České a Slovenské federativní republiky, s výjimkou těch, kteří požívali na jejím území diplomatických a konzulárních výsad a imunit.²⁰⁴

---

²⁰⁰ § 1 zákona č. 331/1992 Sb.

²⁰¹ § 2 zákona č. 331/1992 Sb.

²⁰² § 5 zákona č. 331/1992 Sb.

²⁰³ § 7 zákona č. 331/1992 Sb.

²⁰⁴ § 5 zákona č. 331/1992 Sb.

Branná odvodní povinnost spočívala v povinnosti podrobit se úřednímu řízení, jehož účelem bylo rozhodnout o povinnosti k vojenské činné službě. Branná odvodní povinnost byla rozlišována na odvodní povinnost pravidelnou, tj. ze zákona, mimořádnou a dobrovolnou, tj. projevem vůle. Odvodní povinnost obsahovala povinnost dostavit se k zápisu a odvodu, popř. k přezkoušení, a podrobit se předepsanému řízení, jehož součástí bylo potřebné lékařské, popř. nemocniční vyšetření a další.²⁰⁵

Osoba, která podléhala odvodní povinnosti, byla zákonem nazývána brancem, a pokud by odvodní povinnost nesplnila, mohla být k odvodu předvedena. Zákonem byly vyjmenovány osoby, které byly zproštěny dostavit se k odvodu. Jednalo se o osoby bez končetin, nevidomé, hluchoněmé, hluché a němé, zbavené způsobilosti k právním úkonům, stížené vadou, která je činila trvale neschopnými samostatně se pohybovat a osoby postižené nevyléčitelnou a život ohrožující nemocí.²⁰⁶

Služební povinnost byla definována jako povinnost vojáků včas nastoupit a vykonávat vojenskou činnou službu. Vojenská činná služba zahrnovala základní službu, náhradní službu, další službu, službu vojáků z povolání, službu vojáků ve výslužbě, povolanych přechodně k vojenské činné službě, vojenská cvičení a mimořádnou službu.²⁰⁷ Služební povinnosti byly zbaveny osoby,²⁰⁸ které podaly prohlášení o odmítnutí základní (náhradní) služby nebo vojenského cvičení.²⁰⁹

Služební povinnost vznikala dnem odvedení, kterým se zároveň odvedení zařazovaly do vojska a staly se vojáky. Do doby než nastoupili základní (náhradní) službu se vojáci označovali jako odvedenci. Povinnost k základní (náhradní) službě byli muži povinni plnit dovršením věku 18 let, pokud ji nepřevzali dobrovolně.²¹⁰

---

²⁰⁵ § 10 zákona č. 331/1992 Sb.

²⁰⁶ Tamtéž.

²⁰⁷ § 20 zákona č. 331/1992 Sb.

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ Podle § 1 odst. 1 a § 2 zákona č. 18/1992 Sb. o civilní službě.

²¹⁰ § 21 zákona č. 331/1992 Sb.

Služební povinnost končila propuštěním z vojska.²¹¹ Z vojska se propouštěly osoby, které byly odvedeny, aniž pro to byl dán právní poklad, osoby, které dosáhly věku, kdy končí jejich branná povinnost, osoby, které se na základě přezkumného řízení staly trvale neschopnými k vojenské činné službě, s výjimkou vojáků z povolání a ve výslužbě, které šlo propustit pouze na jejich písemnou žádost, osoby, u kterých nastaly jiné okolnosti způsobující zánik branné povinnosti a které přitom nehodlaly se souhlasem vojenské správy dobrovolně převzít další plnění branné povinnosti a osoby, které byly povinny civilní službou.²¹²

Povinnost k zvláštní službě vznikala dnem, na který znělo povolání do této služby, bez ohledu na případné dřívější zařazení dotčených osob do vojska. Povinnost k zvláštní službě končila propuštěním z této služby.²¹³ Ze zvláštní služby se propouštěly osoby, které byly povolány, aniž by byl dán proto právní poklad, osoby, které se staly tělesně nebo duševně nezpůsobilými k zvláštní službě, osoby, u kterých nastaly jiné okolnosti způsobující zánik branné povinnosti, vyjímajíc dosažení stanoveného věku, osoby povolané k mimořádné službě a osoby povolané k této službě v době mimořádných opatření, jakmile se zruší tato opatření.²¹⁴

Povinnost k osobním úkonům pro potřeby ozbrojených sil se projevovala osobními úkony pro potřeby ozbrojených sil a rozuměla se tím činnost vojáků v záloze související s vyhlášením mimořádných opatření. Pokud podle branného zákona bylo nařízeno jakékoliv opatření, bylo možné pro potřeby ozbrojených sil požadovat osobní úkony od vojáků v záloze, kteří mohli být pro tento případ předem určeni. Tito vojáci podléhali po dobu plnění osobních úkonů kázeňské a soudní pravomoci.²¹⁵

Povoláním vojáků v záloze do mimořádné služby se rušilo jejich určení k osobním úkonům. Vojáci v záloze, kteří byli předem určeni k osobním úkonům, vykonávali místo vojenských cvičení nezbytnou přípravu. O povolání k osobním úkonům, o náhradě jízdného povolaných osob, o nastoupení k výkonu osobních

---

²¹¹ Tamtéž.

²¹² § 22 zákona č. 331/1992 Sb.

²¹³ § 42 zákona č. 331/1992 Sb.

²¹⁴ § 43 zákona č. 331/1992 Sb.

²¹⁵ § 45 zákona č. 331/1992 Sb.

úkonů a o propuštění z nich platilo obdobně ustanovení o mimořádné službě a vojenských cvičení.²¹⁶

Po zániku České a Slovenské federativní republiky byl tento branný zákon recipován 1. ledna 1993 Českou republikou do jejího právního řádu.

2.3.2. Branný zákon č. 218/1999 Sb.

Branný zákon z roku 1999²¹⁷ reagoval po vzniku České republiky na předcházející přijetí primárních koncepčních dokumentů bezpečnostní politiky státu Bezpečnostní strategie České republiky a Vojenské strategie České republiky a na budoucí vstup České republiky do NATO a zároveň navazoval a vycházel z předchozího branného zákona z roku 1992 a jeho pozdějších změn a doplňků.

Branný zákon nebyl tak rozsáhlý, jako předcházející právní úprava, a to z toho důvodu, že na něj navazovaly dva právní předpisy, které upravovaly zejména postavení, úkoly a členění ozbrojených sil České republiky, jejich řízení, přípravu a vybavení vojenským materiálem,²¹⁸ a o průběhu základní a náhradní vojenské služby a vojenských cvičení a o některých právních poměrech vojáků v záloze.²¹⁹

Zákonem byla branná povinnost každého občana České republiky stanovena jako povinnost připravovat se k obraně státu a osobně se účastnit plnění úkolů ozbrojených sil České republiky. Branná povinnost zahrnovala odvodní povinnost, služební povinnost a další povinnosti, které stanovil tento zákon. Náklady spojené s brannou povinností hradil stát.²²⁰

Co se týče rozsahu branné povinnosti, ta vznikala dnem, kdy občan dosáhl věku osmnácti let, a zanikala dovršením věku šedesáti let, pokud nezanikla z důvodů, které stanovil tento zákon nebo zvláštní právní předpis²²¹. Pro občany starší šedesáti let, byla stanovena branná povinnost pouze v tom případě, pokud

---

²¹⁶ Tamtéž.

²¹⁷ Zákon ze dne 14. září 1999, o rozsahu branné povinnosti a o vojenských správních úřadech (branný zákon).

²¹⁸ Zákon č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách České republiky, ze 14. září 1999.

²¹⁹ Zákon č. 220/1999 Sb., ze dne 14. září 1999.

²²⁰ § 1 zákona č. 218/1999 Sb.

²²¹ Zde s odkazem na zákon č. 18/1992 Sb., o civilní službě, ve znění pozdějších předpisů.

konali mimořádnou službu po dobu stavu ohrožení státu nebo válečného stavu nebo pokud byla jim na jejich žádost doba trvání branné povinnosti prodloužena. Vojáci z povolání měli dle zákona brannou povinnost do dosažení věku 62 let. Osoby, které nabyly státní občanství České republiky po dovršení věku 18 let, podléhali branné povinnosti ode dne nabytí tohoto občanství. Ženám mohla být uložena branná povinnost v podobě odvodní povinnosti nebo k mimořádné službě pouze po dobu válečného stavu, pokud ji nepřevzaly dobrovolně.²²² Dobrovolně mohli převzít brannou povinnost občané, kteří nepodléhali branné povinnosti a cizinci, a to dnem dosažení věku 18 let. Žádost o dobrovolné převzetí branné povinnosti podával občan příslušné územní vojenské správě a cizinec ministerstvu obrany.²²³

Branná povinnost nebo dobrovolně převzatá branná povinnost zanikala osobám, které byly odvedeny, aniž pro to byl dán právní důvod, osobám, které se staly trvale neschopnými vojenské činné služby na základě odvodního řízení nebo přezkumného řízení, osobám, které pozbyly státní občanství České republiky, občanům, kteří nastoupili k výkonu civilní služby nebo kteří této službě byli zproštěni anebo kterým bylo vykonání této služby prominuto a ženám, které základní nebo náhradní službu nenastoupily nebo se k jejímu výkonu staly dočasné neschopné anebo z ní byly předčasně propuštěny na základě přezkumného řízení.²²⁴

Zákonem byla také stanovena povinnost občana před vznikem branné povinnosti,²²⁵ která spočívala v tom, že občan byl povinen v roce, kdy dovršil 18 let, před zahájením obvodního řízení vyplnit dotazník, který mu byl zaslán příslušnou územní vojenskou správou poštovní zásilkou nebo prostřednictvím správních nebo obecních úřadů, vyžádat jeho doplnění ošetřujícím lékařem a se dvěma fotografiemi, odpovídajícími jeho současné podobě, ho pak této územní vojenské správě bez zbytečného odkladu vrátit.

Odvodní povinnost

---

²²² § 2 zákona č. 218/1999 Sb.

²²³ § 3 zákona č. 218/1999 Sb.

²²⁴ § 4 zákona č. 218/1999 Sb.

²²⁵ § 7 zákona č. 218/1999 Sb.

Jak bylo výše nastíněno, branná povinnost v sobě zahrnovala odvodní povinnost a služební povinnost. V případě odvodní povinnosti, se jednalo o povinnost podrobit se odvodnímu řízení. Odvodní povinnost se rozlišovala na pravidelnou, mimořádnou a dobrovolnou. Obsahem odvodního řízení byla povinnost občana dostavit se k odvodu, podrobit se lékařské prohlídce, popř. odborným vyšetřením a vyšetřením osobnostní způsobilosti. Odvodní povinnost vznikala dnem dosažení věku 18 let, a zanikala dosažením věku 60 let. Odvodní povinnost zanikala pravomocným odvodním rozhodnutím o schopnosti nebo trvalé neschopnosti k vojenské činné službě. Občan, který měl odvodní povinnost, se nazýval dle zákona brancem.²²⁶

Odvodní řízení probíhalo před odvodní komisí, která u územní vojenské správy působila ve složení předsedy, což byl náčelník územní vojenské správy nebo zástupce, kterého určil a členů komise, což byl zástupce okresního úřadu určený přednostou okresního úřadu a dva civilní lékaři. V odvodní komisi nemohla být osoba, která neměla státní občanství České republiky. Odvodu mohli být pak ještě přítomni mimo předsedy, členů komise a osob určených náčelníkem územní vojenské správy a brance pouze osoby pověřené orgány nadřízenými územní vojenské správě a též zástupci obce, z níž byli branci povoláni k odvodu.²²⁷

Branným zákonem byly zakotveny i vyšší odvodní komise, které u velitelství územní obrany působily ve složení předsedy, což byl velitel velitelství územní obrany nebo zástupce, kterého určil a členů, jímž byli vojenský lékař a vojenský právník. Ve vyšší odvodní komisi nemohla být osoba, která neměla státní občanství České republiky. Vyšší odvodní komise dle zákona měla řídit a kontrolovat činnost odvodních komisí, rozhodovat o odvolání proti odvodnímu rozhodnutí a přezkušovat pravomocné odvodní rozhodnutí vydané odvodní komisí, podle něhož se branec stal trvale neschopným vojenské činné služby. Vyšší odvodní komise mohla odvodní rozhodnutí nebo pravomocné odvodní rozhodnutí, podle kterého se branec stal trvale neschopným vojenské činné služby, potvrdit nebo změnit. Proti jejímu rozhodnutí nebylo možné podat odvolání.²²⁸

---

²²⁶ § 8 zákona č. 218/1999 Sb.

²²⁷ § 10 zákona č. 218/1999 Sb.

²²⁸ § 14 zákona č. 218/1999 Sb.

Služební povinnost

Vyjma odvodní povinnosti byla dle branného zákona součástí branné povinnosti i služební povinnost. Za služební povinnost se považovala povinnost včas nastoupit a vykonávat vojenskou činnou službu. Vznikala dnem nabytí právní moci odvodního rozhodnutí o schopnosti k vojenské činné službě.²²⁹

Vojenská činná služba zahrnovala základní službu, náhradní službu, vojenská cvičení a mimořádnou službu. Voják byl povinen plnit služební povinnost osobně podle své fyzické zdatnosti, psychických schopností a podle svých znalostí.²³⁰ Jako zvláštní druh vojenské činné služby byla služba vojáka z povolání,²³¹ kterou vykonával jako své zaměstnání ve služebním poměru podle zvláštního právního předpisu.²³²

Základní služba trvala dvanáct měsíců, začínala dnem jejího nastoupení u vojenského útvaru a končila dnem propuštění od vojenského útvaru. Do této doby mohlo ministerstvo započítat vykonanou mimořádnou službu nebo její část.²³³ Základní služba mohla být prominuta.²³⁴ Základní služba mohla být vojákům přerušena, a to v těchto případech: pokud vykonávali funkce uvedené v § 33 branného zákona, pokud se tak rozhodlo na základě přezkumného řízení, těm vojákům, kterým by měla být udělena zdravotní dovolená na dobu zbývající k dokončení základní služby, nepřesahovala-li tato doba 30 kalendářních dní, kterým byl dodatečně povolen odklad, kteří byli vzati do vazby, dnem nástupu výkonu trestu odnětí svobody, kteří se svémocně vzdálili, dnem následujícím po uplynutí 30 dnů svémocného vzdálení, pokud měly být vyrovnány přebytečné počty, šlo-li o hromadné propuštění jednoho nástupního termínu. Pominuly-li důvody k přerušení základní služby, vojáci se povolali k dokončení základní služby, pokud jim zbytek nebyl prominut.²³⁵ Průběh základní služby upravoval zvláštní právní předpis.²³⁶

---

²²⁹ § 16 zákona č. 218/1999 Sb.

²³⁰ Tamtéž.

²³¹ Tamtéž.

²³² Podle zákona č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání.

²³³ § 17 zákona č. 218/1999 Sb.

²³⁴ K tomu blíže § 29 zákona č. 218/1999 Sb.

²³⁵ § 26 zákona č. 218/1999 Sb.

²³⁶ Zákon č. 220/1999 Sb., o průběhu základní nebo náhradní služby a vojenských cvičení a o některých právních poměrech vojáků v záloze.

Náhradní služba se vykonávala místo základní služby a trvala tři měsíce. Začínala dnem jejího nastoupení u vojenského útvaru a končila dnem propuštění od vojenského útvaru. K náhradní službě byl voják určen ze zákona, na žádost nebo z moci úřední. Do náhradní služby mohlo ministerstvo započítat vykonanou mimořádnou službu nebo její část.²³⁷ Náhradní služba mohla být prominuta.²³⁸ Náhradní služba mohla být přerušena.²³⁹ Pominuly důvody přerušování náhradní služby, vojáci byli povoláni k dokončení náhradní služby, pokud jim zbytek nebyl prominut.²⁴⁰ Průběh základní služby upravoval zvláštní právní předpis.²⁴¹

Vojenská cvičení byla dle zákona stanovena v tomto rozsahu: u mužstva a poddůstojníků v záloze na 12 týdnů, u rotmistrů, praporčíků, důstojníků a generálů v záloze na 16 týdnů. Vojáci z povolání byli po zařazení do zálohy povinni vykonávat vojenská cvičení jako ostatní vojáci v záloze. Počet a délku jednotlivých vojenských cvičení stanovovalo ministerstvo, a to podle potřeb výcviku nebo zajištění bojové pohotovosti ozbrojených sil tak, aby nebyl překročen celkový rozsah vojenských cvičení.²⁴²

Mimořádná služba, jako další druh vojenské činné služby, byla vykonávána všemi vojáky, kteří byli v činné službě za stavu ohrožení státu a za válečného stavu, a to ode dne účinnosti vyhlášení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu. K mimořádné službě se za stavu ohrožení státu nebo válečného státu povolávali odvedenci a vojáci mimo činnou službu zpravidla na základě povolávacího rozkazu, který vydala územní vojenská správa, veřejné vyhlášky nebo mobilizační výzvy oznámené prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků.²⁴³ Mimořádná služba končila zrušením mimořádných opatření nebo nařízením demobilizace.²⁴⁴

---

²³⁷ § 18 zákona č. 218/1999 Sb.

²³⁸ K tomu blíže § 29 zákona č. 218/1999 Sb.

²³⁹ K tomu blíže § 27 zákona č. 218/1999 Sb.

²⁴⁰ Tamtéž.

²⁴¹ Zákon č. 220/1999 Sb., o průběhu základní nebo náhradní služby a vojenských cvičení a o některých právních poměrech vojáků v záloze.

²⁴² § 30 zákona č. 218/1999 Sb.

²⁴³ § 47 zákona č. 218/1999 Sb.

²⁴⁴ § 48 zákona č. 218/1999 Sb.

Branný zákon z roku 1999 byl novelizován zákonem č. 128/2002 Sb.,²⁴⁵ kde se zejména upravil rozsah branné povinnosti, přičemž část vojáků v záloze byla již v míru předurčena k doplnění ozbrojených sil a ti z nich, kteří uzavřeli dohodu o dobrovolném udržování své vojensko-odborné připravenosti na dobu dvou až pěti let, vytvořili aktivní dobrovolnou zálohu.

2.3.3. Branný zákon č. 585/2004 Sb.

Branný zákon č. 585/2004 Sb.²⁴⁶ nabyl platnosti k 1. lednu 2005. Vznikl jako důsledek provedení Koncepce výstavby profesionální armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky. Odrážel změny zejména v branné a služební (odvodní) povinnosti, která na základ rozhodnutí vlády z 18. února 2004 zanikla. Nový branný zákon akceptoval dokončenou profesionalizaci vojsk vyčleněných pro NATO a také započatou profesionalizaci územních a podpůrných sil. Branný zákon byl rozdělen na dvanáct částí, celkem obsahoval 41 paragrafů. V následné době byl dílčím způsobem několikrát novelizován.

Brannou povinnost, která byla koncipována jako povinnost státních občanů České republiky připravovat se k obraně státu a osobně se podílet na plnění úkolů ozbrojených sil České republiky.²⁴⁷ Branná povinnost zahrnovala povinnost občana podrobit se odvodnímu řízení, vykonávat vojenskou činnou službu a plnit další povinnosti stanovené tímto zákonem.²⁴⁸

Odvodní řízení se provádělo při vyhlášení stavu ohrožení státu a válečného stavu. V odvodním řízení se rozhodovalo o schopnosti nebo neschopnosti občana vykonávat vojenskou činnou službu. Podle potřeb ozbrojených sil vláda stanovovala nařízením počty občanů povinných podrobit se odvodnímu řízení podle ročníků jejich narození nebo podle jejich odborné kvalifikace.²⁴⁹

K odvodnímu řízení byli zapisováni občané krajským vojenským velitelstvím v rozsahu stanoveném nařízením vlády.²⁵⁰ U krajských vojenských

---

²⁴⁵ Zákon, kterým se mění zákon č. 218/1999 Sb., o rozsahu branné povinnosti a o vojenských správních úřadech (branný zákon), ve znění zákona č. 238/2000 Sb., zákon č. 220/1999 Sb., o průběhu základní nebo náhradní služby a vojenských cvičení a o některých právních poměrech vojáků v záloze, a zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů.

²⁴⁶ Zákon o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon), č. 585/2004 Sb.

²⁴⁷ § 1 zákona č. 585/2004Sb.

²⁴⁸ Tamtéž.

²⁴⁹ § 18 zákona č. 585/2004Sb.

²⁵⁰ Tamtéž.

velitelství se zřizovala odvodní komise k provádění odvodů. Odvodní komise byly čtyřčlenné, předsedou byl ředitel krajského vojenského velitelství nebo jím určený zástupce krajského vojenského velitelství a členy byl zástupce obecního úřadu obce s rozšířenou působností určený starostou a dva civilní lékaři.²⁵¹

Občan měl povinnost dostavit se k odvodnímu řízení na stanovené místo v době uvedené v povolávacím rozkaze vydaným krajským vojenským velitelstvím, prokázat svoji totožnost a předložit doklady osvědčující jeho zvláštní schopnosti nebo oprávnění vykonávat určité činnosti.²⁵²

Zákonem byla stanovena výjimka z povinnosti dostavit se k odvodnímu řízení a výkonu mimořádné služby pro poslance a senátory Parlamentu České republiky, členy vlády, soudce Ústavního soudu, prezidenta, viceprezidenta a členy Nejvyššího kontrolního úřadu, občany ve funkcích s diplomatickými a konzulárními výsadami a imunitami a ředitele krajských úřadů.²⁵³

Zákonem byla branná povinnost stanovena od 18 let do 60 let. Osobě starší 18 let, která nabyla státní občanství České republiky, vznikla branná povinnost ode dne nabytí státního občanství.²⁵⁴ Praktická realizace branné povinnosti se předpokládala až za vzniku situace ohrožení státu nebo za válečného stavu.

Občan, kterému zanikla branná povinnost, nebo cizinec mohl dobrovolně převzít brannou povinnost, nejdříve dnem ve kterém dosáhl věku 18 let, nejpozději ale do dne dosažení 60 let věku, na základě písemné žádosti, kterou musel podat příslušnému krajskému vojenskému velitelství. Podmínkou dobrovolného převzetí branné moci bylo rozhodnutí o schopnosti občana vykonávat vojenskou činnou službu vydané v odvodním řízení a potřeba doplnění ozbrojených sil.²⁵⁵

Branná povinnost zanikala dnem nabytí právní moci rozhodnutí, kterým se občan stával neschopným vykonávat vojenskou činnou službu, dnem nabytí právní moci rozhodnutí, kterým byla svéprávnost občana omezena rozhodnutím soudu a

---

²⁵¹ § 20 zákona č. 585/2004Sb.

²⁵² § 21 zákona č. 585/2004Sb.

²⁵³ § 25 zákona č. 585/2004Sb.

²⁵⁴ § 2 zákona č. 585/2004Sb.

²⁵⁵ § 4 zákona č. 585/2004Sb.

dnem, kterým občan pozbyl státní občanství České republiky. Vojákoví v záloze zanikla branná povinnost dnem doručení prohlášení příslušnému krajskému vojenskému velitelství, kterým odmítl vykonávat mimořádnou službu z důvodu svědomí nebo náboženského vyznání, nebo dnem, kdy voják dosáhl věku 60 let, s výjimkou vojáka staršího 60 let, který vykonával mimořádnou službu – jeho branná povinnost zanikala dnem jeho propuštění z mimořádné služby a s výjimkou vojáka z povolání staršího 60 let, který měl brannou povinnost do dne propuštění ze služebního poměru podle zákona o vojácích z povolání, nebo vojáka v aktivní záloze staršího 60 let, který měl brannou povinnost do dne vyřazení z aktivní zálohy.²⁵⁶

Dobrovolně převzít výkon branné povinnosti mohl občan mimo stav ohrožení státu nebo mimo válečný stav, pokud požádal o povolání do služebního poměru vojáka z povolání na základě písemné žádosti, která se podávala příslušnému krajskému vojenskému velitelství.²⁵⁷ Zákonem byla zřízena krajská vojenská velitelství jakožto vojenské správní úřady.²⁵⁸ Zákon stanovil podmínky pro povolání občana do služebního poměru vojáka z povolání. Mezi tyto podmínky patřila schopnost občana vykonávat vojenskou činnou službu, potřeba ozbrojených sil, dále písemný souhlas občana s tím, že do dvou let ode dne ukončení služebního poměru vojáka z povolání bude podle potřeb ozbrojených sil zařazen do aktivní zálohy a splnění podmínek podle zákona o vojácích z povolání.²⁵⁹

Zákonem byla zrušena povinná vojna a také vojenská civilní služba a umožněno vytvoření profesionální armády. Služební (odvodní) povinnost přetrvávala pouze u občanů, kteří se rozhodli stát příslušníky ozbrojených sil nebo jiných ozbrojených sborů, přičemž náhradní služba, které odvod předcházela, musela být vykonána.

---

²⁵⁶ § 7 zákona č. 585/2004Sb.

²⁵⁷ §§ 4-5 zákona č. 585/2004Sb.

²⁵⁸ K tomu blíže § 9 zákona č. 585/2004 Sb. a příloha k tomuto zákonu.

²⁵⁹ §§ 4-5 zákona č. 585/2004Sb.

Zákon změnil i název záloh. Vojáci v záloze byli přejmenováni na povinné zálohy a vojáci v aktivních zálohách z dobrovolných na aktivní zálohy.²⁶⁰ Délka vojenských cvičení byla upravena na maximálních 21 dní v jednom roce.²⁶¹

Branný zákon také řešil úpravu vstupu občana nebo vojáka v záloze do ozbrojených sil jiného státu.²⁶² Občan směl vstoupit do ozbrojených sil jiných států pouze se souhlasem prezidenta republiky na základě své žádosti. Žádost o souhlas prezidenta republiky se vstupem do ozbrojených sil jiného státu podával občan ministerstvu, které ji se svým vyjádřením po projednání s ministerstvem vnitra a ministerstvem zahraničních věcí předkládaly prezidentu republiky. Souhlas prezidenta republiky pozbýval platnosti dnem účinnosti vyhlášení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu. Na udělení souhlasu není právní nárok.

Bez souhlasu prezidenta republiky mohl vstoupit do ozbrojených sil jiného státu občan, který měl více státních občanství, tj. mohl vstoupit do ozbrojených sil jiného státu, jehož byl také státním občanem. Bez souhlasu prezidenta republiky mohl vstoupit do ozbrojených sil jiného státu též občan za předpokladu, že tento stát je členem mezinárodní organizace zajišťující společnou obranu proti napadení, jíž je Česká republika členem.

Prezident republiky mohl za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu vyzvat vojáky v záloze, kteří byli v zahraničí, aby vstoupili do ozbrojených sil spojeneckého státu, na jehož území se nacházejí nebo do něhož se mohou dostat. Takto vykonaná vojenská služba se považovala za mimořádnou službu.

---

²⁶⁰ § 26 an zákona č. 585/2004Sb.

²⁶¹ § 12 zákona č. 585/2004Sb.

²⁶² § 34 zákona č. 585/2004Sb.

Závěr

Branná povinnost v historii českých zemí prošla velmi dlouhým vývojem. Jakýmsi symbolickým počátkem byl vznik první stálé armády v 17. století. V 18. století, za vlády Marie Terezie a zejména pak za vlády Josefa II. zaznamenáváme velké změny v otázkách branné povinnosti.

Tyto změny se projevily např. v tom, kdy verbování osob do armády bylo nahrazeno odvody. Z druhé strany zůstala určitá rezidua z předcházející doby, jako např. nebyla ještě povinná vojenská služba pro všechny, tj. existovala řada výjimek umožňujících pro určité osoby na vojenskou službu nenastoupit.

V souvislosti s výše uvedeným, je třeba poukázat na to, že vojenská služba měla doživotní charakter, doživotní vojenská služba byla zrušena až na počátku 19. století, kdy byla zavedena víceletá vojenská služba, a její délka se pak v průběhu tohoto století ještě upravovala.

V 19. století se také podstatně změnila i koncepce branné povinnosti např. v případě stanovení odvodní povinnosti, zrušení osvobození šlechty od vojenské povinnosti, vojenské prezenční služby, která byla rozdílná, pokud se jednalo o námořnictvo či zeměbranu.

Na počátku 20. století po vzniku Československé republiky, československá armáda nepřevzala po rozpadu rakousko-uherské monarchie její dualistický systém a tak bylo třeba se vypořádat s členěním vojska na vojsko společné a tzv. zeměbranu. Zákonem č. 9/1918 Sb. z. a n. došlo mimo jiné k odstranění rozdílu mezi soudy společného vojska a zeměbrany, byla zrušena právní účinnost dosavadní vojenské přísahy apod.

V roce 1918 došlo také ke schválení relativně rozsáhlé novelizace vojenského trestního řádu, provedené zákonem č. 89/1818 Sb. z. a n. Tento právní předpis např. stanovil způsob řešení kompetenčních sporů mezi orgány vojenské justice či určil obsazení a složení vojenských soudů. V tehdejší době byl tento vojenský trestní řád označován za jeden z nejmodernějších v Evropě.

Po vzniku nového československého státu se dále objevily snahy vybudovat armádu na miličním principu. Tento princip se však neujal a na základě branného zákona z roku 1920 došlo k zakotvení systému pravidelné armády tvořené vojáky z povolání a povolanými ročníky v činné službě.

Branný zákon č. 193/1920 Sb. z. a n. byl zákonem upravující otázky branné povinnosti v meziválečném Československu a definující československou brannou moc jako povolanou k tomu, aby hájila trvání, celistvost a svobodu Československé republiky proti vnějším nepřítelům a spolupůsobila při udržování pořádku a bezpečnosti uvnitř státu. Branná povinnost byla definována jako všeobecná a rovná pro všechny občany.

Chod a existenci branné moci v první Československé republice po právní stránce zabezpečovala celá řada zákonů, vyhlášek a vládních nařízení: od ústavní listiny, zakotvující brannou povinnost a vojenské soudy, přes branné předpisy, zaopatřovací zákony, sociální opatření ve prospěch osob vykonávajících vojenskou službu až po speciální zákonné úpravy, jako např. Zákon o obraně státu č. 131/1936 Sb. z. a n., který umožnil provádět nová organizační a vojensko technická opatření ke zvýšení obranyschopnosti republiky a zároveň modifikoval i její formy.

Po roce 1948 došlo ke změně politické situace v našem státě. To se pak projevilo i na obsahu právních předpisů týkajících se branné povinnosti. Roku 1949 došlo k vydání nového branného zákona, kterým zároveň byl mimo jiné zrušen branný zákon č. 193/1920 Sb. z. a n.

Dalším mezníkem ve vývoji branné povinnosti byl rok 1989, kdy došlo ke změně politického systému. Po tomto roce došlo k vydání několika branných zákonů, z nichž posledním byl branný zákon č. 585/2004 Sb., který vznikl jako důsledek provedení Koncepce výstavby profesionální armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky.

Velmi zajímavou a aktuální oblastí branného zákona je i kvůli probíhajícímu konfliktu na Ukrajině úprava vstupu občana nebo vojáka v záloze do ozbrojených sil jiného státu. Někteří čeští občané se zapojili již dříve do válek v zahraničí, čímž

tak porušili ustanovení branného zákona a čelili možnosti trestního postihu, a to včetně trestného činu dle trestního zákoníku.

Podle branného zákona občan smí vstoupit do ozbrojených sil jiných států pouze se souhlasem prezidenta republiky na základě své žádosti. Žádost o souhlas prezidenta republiky se vstupem do ozbrojených sil jiného státu podává občan ministerstvu, které ji se svým vyjádřením po projednání s ministerstvem vnitra a ministerstvem zahraničních věcí předkládají prezidentovi republiky. Zde je zcela patrný složitý proces schválení této žádosti, komplikovanější o to více, že na udělení souhlasu není právní nárok.

Resumé

In the history of the Czech lands, conscription has undergone a very long development. Its symbolic origins can be seen in the creation of the first permanent army in the 17th century. In the 18th century, under the reign of Maria Theresa and especially of Joseph II, some great changes in the issue of conscription can be seen.

These changes were reflected, for example, in the fact that army recruitment was replaced by draft. On the other hand, certain residuals from the previous period remained, such as there was still no compulsory military service for, i.e. there were a number of exceptions allowing certain persons not to enter military service.

In connection with the above, it should be pointed out that military service had a lifelong nature; lifelong military service was only abolished at the beginning of the 19th century, when multi-year military service was introduced – its length was further adjusted during that century.

In the 19th century, the concept of conscription also changed significantly, for example, in the case of determination of draft duty, abolition of the liberation of the nobility from military service, or military full-time service which was different in the case of the navy or land defence forces.

At the beginning of the 20th century, after the collapse of the Austro-Hungarian monarchy and establishment of the Czechoslovak Republic, the Czechoslovak army did not take over the dualistic system of the former and so it was necessary to deal with the division of the army into a common army and the so-called “land defence forces” (“zeměbrana”). Act No. 9/1918 Sb. z. a n. among other things eliminated the difference between the courts of the joint army and of the land defence forces, abolished the legal effect of the anterior military, etc.

In 1918, a relatively extensive amendment to the Code of Military Criminal Procedure was approved by Act No. 89/1818 Sb. z. a n. This legal act, for example, stipulated the method of resolving competence disputes between the bodies of military justice, or determined the senate numbers and composition of military

courts. At the time, this Code of Military Criminal Procedure was described as one of the most modern in Europe.

After the establishment of the new Czechoslovak state, there were also efforts to build an army on the militia principle. However, this principle did not take hold and on the basis of the Armed Forces Act of 1920, a system of a regular army was established, consisting of professional soldiers and drafted classes in active service.

The Armed Forces Act No. 193/1920 Sb. z. a n. was a law regulating military issues in interwar Czechoslovakia and defining the Czechoslovak Armed Forces as called upon to defend the permanence, integrity, and freedom of the Czechoslovak Republic against external enemies, and to cooperate in maintaining order and security within the state. Conscription was defined as universal and equal for all citizens.

The operation and existence of the armed forces in the first Czechoslovak Republic was legally ensured by a number of laws, decrees, and government regulations: from the Constitutional Charter enshrining conscription and military courts, through military laws and regulations, laws on board and lodging, social measures for persons in military service, to special legal regulations, such as the State Defence Act No. 131/1936 Sb. z. a n., which enabled the implementation of new organizational and military technical measures to increase the defence of the republic and also modified its forms.

After 1948, the political situation in our state changed. This was also reflected in the content of the laws and regulations on military service. In 1949, a new Armed Forces Act was issued, among other things also repealing the Armed Forces Act No. 193/1920 Sb. z. a n.

Another milestone in the development of conscription was the year 1989, when the political system changed. After this year, several Armed Forces Acts were issued, the last of which was the Armed Forces Act No. 585/2004 Sb., a result of implementation of the Concept of Construction of a Professional Army of the Czech Republic and the Mobilization of the Armed Forces of the Czech Republic.

A very interesting part of the Armed Forces Act, also currently relevant due to the ongoing conflict in Ukraine, is the regulation of the entry of a citizen or soldier in reserve into the armed forces of another state. Some Czech citizens have already taken part in wars abroad, thus violating the provisions of the Armed Forces Act and facing the possibility of criminal sanctions, including a criminal offence under the Criminal Code.

According to the Armed Forces Act, a citizen may join the armed forces of other states only with the consent of the President of the Republic given upon request of the citizen. An application for the consent of the President of the Republic to join the armed forces of another state shall be submitted by the citizen to the Ministry, which submits it to the President of the Republic after consulting the Ministry of the Interior and the Ministry of Foreign Affairs. The complex process of approving this application is quite obvious here, all the more complicated by the fact that there is no legal right to be granted consent.

Seznam literatury a pramenů

Literatura

BÍLEK, Jiří, et al. *Vojenské dějiny Československa III. díl (od roku 1918 do roku 1938)*. Praha: Naše vojsko, n.p., 1987.

BROFT, Miroslav et al. *Vojenské dějiny Československa. 2. díl, (1526-1918)*. Praha: Naše vojsko, 1986.

ČERNÝ, Václav. *Odvod branců, délka vojenské služby a návrat vysloužilců do venkovské společnosti: panství Protivín 1780-1830*. In: *Venkov, rolník a válka v českých zemích a na Slovensku v moderní době*. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2017, s. 21-35.

HLAVÁČEK, Jiří (ed.) *Mezi pakárnou a službou vlasti. Základní vojenská služba (1968- 2004) v aktéřské reflexi*. Praha: Academia, 2022.

HUBKA, A. *Branná politika a zákonodárství ČSSR*. Praha 1980.

JANÁK, Jan. *Vývoj správy v českých zemích v epoše kapitalismu. 2. díl. Období první a druhé republiky a okupace (1918-1945)*. Praha: SPN, 1971.

KOL. AUTORŮ. *Pod císařským praporem. Historie habsburské armády 1526-1918*. Praha 2003.

LENDEROVÁ, Milena, et al. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století. 2. doplněné vydání*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017.

PERNICA, B. *Príspevek k otázce systematizace osobních úkonů občana v odvětví obrany*. In: *Vojenské rozhledy*, 2006, č. 2, s. 106-113.

ŘEPA, Tomáš. *Vojenská prezenční služba*. In: SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír (eds.) *Encyklopedie českých právních dějin, XX. svazek Vá-volba*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2020.

SLUKA, V. Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920-1938. Praha 2006.

ŠULÁK, Ladislav. Povídaní o bílém kabátě aneb verbování a odvody. Malovaný kraj. Národopisný a vlastivědný časopis Slovácka. 2012, roč. 48, č. 3.

Prameny

Patent císařský, daný dne 29. září 1858, pro veškerou říši, jímžto se nový zákon o doplňování vojska vydává a od 1. listopadu 1858 ve skutek uvádí.

Zákon č. 144/1868 ř.z. Zákon, daný dne 5. prosince 1868, jímžto se ustanovuje, jak se má v královstvích a zemích, v radě říšské zastoupených, plniti povinnost branná.

Zákon č. 87/1883 ř. z. Zákon, daný dne 24. května 1883, o c. kr. zemské obraně v královstvích a zemích na radě říšské zastoupených hledíc k ustanovením zákona branného.

Zákon č. 90/1886 ř.z. Zákon, daný dne 6. června 1886, o domobraně pro království a země na říšské radě zastoupené kromě Tyrolska a Voralberska

Narižení č. 5/1887 ř.z. Narižení ministeria obrany zemské, dané dne 19. ledna 1887, jímž vyhlášují se předpisy o organizaci domobrany pro království a země v říšské radě zastoupené kromě Tyrolska a Voralberska.

Zákon č. 41/1889 ř.z. Zákon, daný dne 11. dubna 1889, jímž zavádí se nový zákon branný.

Narižení č. 45/1889 ř.z. Narižení ministeria obrany zemské ze dne 15. dubna 1889, jímž ve skutek uvádí se zákon ze dne 11. dubna 1889 (Z.Ř. č. 41) o zavedení nového zákona branného.

Zákon č. 200/1893 ř.z. Zákon, daný dne 25. prosince 1893, o c. k. zeměbraně království a zemí na říšské radě zastoupených kromě Tyrolska a Vorarlberska hledíc k ustanovením zákona branného.

Branný zákon č. 193/1920 Sb. z. a n.

Vládní narižení č. 269/1921 Sb. z. a n. Narižení vlády republiky Československé ze dne 28. července 1921, jímž se provádí branný zákon republiky Československé ze dne 19. března 1920, č. 193 Sb. z. a n. (Branné předpisy).

Zákon č. 370/1922 Sb. z. a n. Zákon ze dne 7. prosince 1922, jímž se stanoví výhody v plnění branné povinnosti.

Zákon č. 53/1927 Sb. z. a n. Zákon ze dne 8. dubna 1927 o ročním kontingentu branců, o náhradní záloze a o některých změnách branného zákona.

Zákon č. 66/1932 Sb. z. a n. Zákon ze dne 11. května 1932 o délce presenční služby a o některých změnách branného zákona a zákona ze dne 8. dubna 1927, č. 53/1927 Sb. z. a n.

Branný zákon č. 92/1949 Sb.

Branný zákon č. 331/1992 Sb.

Branný zákon č. 218/1999 Sb. Zákon ze dne 14. září 1999, o rozsahu branné povinnosti a o vojenských správních úřadech (branný zákon).

Zákon č. 220/1999 Sb., o průběhu základní nebo náhradní služby a vojenských cvičení a o některých právních poměrech vojáků v záloze.

Zákon č. 128/2002 Sb. Zákon, kterým se mění zákon č. 218/1999 Sb., o rozsahu branné povinnosti a o vojenských správních úřadech (branný zákon), ve znění zákona č. 238/2000 Sb., zákon č. 220/1999 Sb., o průběhu základní nebo náhradní služby a vojenských cvičení a o některých právních poměrech vojáků v záloze, a zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů.

Branný zákon č. 585/2004 Sb.